

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
KLASİK ARKEOLOJİ PROGRAMI

THRAK SİKKELERİ ÜZERİNDE YER ALAN DİNİ UNSURLAR

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan:

20136042 Hüseyin Burak SOY

Danışman:

Prof. Dr. Oya YAĞIZ

İSTANBUL-2016

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
KLASİK ARKEOLOJİ PROGRAMI

THRAK SİKKELERİ ÜZERİNDE YER ALAN DİNİ UNSURLAR

(Yüksek Lisans Eser Metni)

Hazırlayan:

20136042 Hüseyin Burak SOY

Danışman:

Prof. Dr. Oya YAĞIZ

İSTANBUL-2016

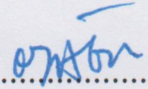
Hüseyin Burak SOY tarafından hazırlanan **Thrak Sikkeleri Üzerinde Yer Alan Dini Unsurlar** adlı bu çalışma aşağıda adları yazılı jüri üyelerince oybirliğiyle / oyçokluğuyla Yüksek Lisans Tezi olarak Kabul Edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi : 23 / 05 / 2016

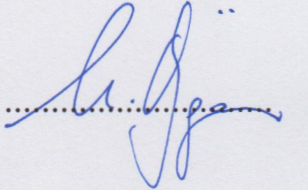
(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

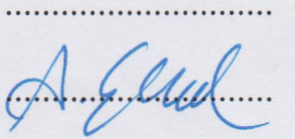
Jüri Üyesi : Prof.Dr.Oya YAĞIZ (Danışman)

.....

Jüri Üyesi : Prof.Dr.Christine ÖZGAN

.....

Jüri Üyesi : Prof.Dr.Oğuz TEKİN (İ.Ü.Öğr.Üy.)

.....

Yedek Jüri : Yrd.Doç.Dr.Aliye ÖZDİZBAY (İ.Ü. Öğr.Üy.)

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa no.</u>
ÖNSÖZ.....	III
ÖZET.....	IV
SUMMARY	V
KISALTMALAR LİSTESİ.....	VI
HARİTA VE ÇİZELGELER LİSTESİ.....	VII
1-GİRİŞ	1
2-THRAKLAR ve TRAKYA	2
2.1. Thrak İsmi	2
2.2. Trakya'nın Tarihi Coğrafyası.....	2
2.3. Thrak Dili	3
2.4. Trakya'nın Tarihçesi	4
2.5. Thrak Arkeolojisi ve Kültürü	13
2.6. Ticaret ve Sanat.....	16
3-TRAKYA NÜMİZMATIĞI	19
3.1. Arkaik Dönem.....	19
3.2. Klasik Dönem.....	22
3.3. Hellenistik Dönem.....	26
3.4. Roma Dönemi	29
3.5. Thrak Kralı ve Kavim Sikkeleri.....	30
4-THRAK DİNİ ve SİKKELER ÜZERİNDE YER ALAN DİNİ UNSURLAR.....	34
4.1. Pantheon.....	35
4.2. Sikkeler Üzerinde Yer Alan Dini Unsurlar	49
5- KATALOG	52
6- DEĞERLENDİRME ve SONUÇ	73
7- KAYNAKLAR	76
8- ÖZGEÇMİŞ	83
HARİTA VE ÇİZELGELER	
LEVHALAR	
EK	

ÖNSÖZ

Çalışmamız Thrak kavimlerinin dini yaşayışını ve bu gizemli alanın, devlet otoritesinin resmiyetini simgeleyen sikkeler üzerine yansımaları konu almaktadır. Çalışmam boyunca beni yönlendiren ve büyük emek veren danışman Hocam Prof. Dr. Oya Yağız'a sonsuz teşekkürlerimi sunmayı borç biliyorum. Araştırma Görevlisi olarak da görev aldığım MSGSÜ Arkeoloji Bölümü'ndeki hocalarıma ve araştırma görevlisi arkadaşlarıma tüm katkı ve anlayışları ve sağladıkları çalışma ortamı için teşekkürlerimi sunarım. Son olarak sevgili aileme ve tüm arkadaşlarıma sağladıkları her türlü destek için teşekkürler ediyorum. Yüksek Lisans tezi olarak sunulan bu çalışmadaki tüm eksiklik ve hataların şahsıma ait olduğunu belirtmek isterim.

Mayıs 2016

Hüseyin Burak SOY

ÖZET

(THRAK SİKKELERİ ÜZERİNDE YER ALAN DİNİ UNSURLAR)

Thrak sikkelerinin darbı, İÖ 8. yüzyıldan itibaren bölgede kurulan Hellen koloni kentlerinden etkilenerek başlamıştır. Bu süreç ile beraber Hellen pantheonu, Thrak pantheonu içine sızmaya başlamış, bu olgu sikkelerin üzerinde yer alan dini unsurlara da yansımıştır.

Thrak elit sınıfının Hellen ritüel uygulamalarına yönelmesi, bastırdıkları sikkeler için seçtikleri tipler üzerinde açıkça görülmektedir. Bununla beraber büyük krallıkların hüküm sürdüğü Hellenistik Dönem'den itibaren hakimiyetlerini kaybetmeye başladıklarında, yerel hükümdarların Thrak Atlısı gibi özgün Thrak pantheonu kökenli tipleri tercih ettikleri de görülmektedir. Yeni süper güç olan Roma etkisinin sadece bölgede değil, tüm Akdeniz coğrafyasında kuvvetli bir şekilde hissedilmeye başlamasıyla beraber Thrakia'da da dini hayat büyük bir değişikliğe, kavimlerin ya da devletlerin otonomosini ifade eden sikke darbı ise sekteye uğramıştır.

Buna rağmen eski özgün Thrak pantheonundan tanrıların içeriğini en güçlü bir ifadeyle anlatan sikke tiplerinin, bu dönem kent sikkeleri üzerinde görüldüğü de dikkatlerden kaçmamalıdır. Bu bağlamda Thraklar her ne kadar birlik kuramamış ve sırasıyla Hellenler, Makedonlar ve Romalılar karşısında tarih sahnesinde tutunamamış gibi görünseler de Thrak kültürünün terk edilmemiş bu inançları vasıtasıyla, baskın gibi görünen yabancı kültürler karşısında özgünlüğünü koruduğu söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Thraklar; sikke darbı; dini hayat; sikke tipleri

SUMMARY

(RELIGIOUS ELEMENTS ON THRACIAN COINS)

The debut of minting in Thrace is influenced by the Greek colonies which are founded in the region from the 8th century BC onwards. With this process, the Greek pantheon began to leak into the Thracian pantheon and the reflection of this phenomenon is observed on the religious elements chosen as coin types.

The tendency of the Thracian elite class to perform Hellenic religious ritual practices is to be reflected clearly on the types of coins they choose to be minted. On the other hand, especially during the time of the great kingdoms of the Hellenistic Era, indigenous Thracian rulers choose types for their show off of their power and freedom on the coins are mostly related to the cults of the ancient genuine Thracian pantheon. By the emergence of the new supreme power, namely the Romans not only Thrace but all ancient peoples of the Mediterranean had to undergo fundamental changes on their religious life as well as their setbacks on their ability to mint coins which is a symbol of sovereignty and freedom.

However, given the attention and regard it deserves to the minting of the region during the Roman Era in the form of city coinage, maybe the most powerful representations of the cults of ancient Thracian pantheon are to be found during this era. In this context, Thracians, who seem unable to be united and stand against Hellenes, Macedonians and Romans respectively on this stage of history, their genuine culture appears to be able to keep its roots in the ground with a certain degree of authenticity.

Keywords: Thracians; coinage; religious life; coin types

KISALTMALAR LİSTESİ

A. g. k.: Adı geçen kitap

A. g. m.: Adı geçen makale

Bkz.: Bakınız

BMC Thrace: British Museum Catalog Thrace

CAH: Cambridge Ancient History

Çev.: Çeviren

DNP: Der Neue Pauly

Ed.: Editör

JDAI: Jahreshefte des Deutschen Archaeologischen Instituts

IGBulg: Inscriptionum Graecorum Bulgaricum

İÖ: İsa'dan önce

İS: İsa'dan sonra

LIMC: Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae

RE: Pauly's Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft

SNG BM Black Sea: Sylloge Nummorum Graecorum, Great Britain, British Museum, Black Sea.

SNG Cop. Thrace: Sylloge Nummorum Graecorum, Copenhagen, Thrace.

HARİTA VE ÇİZELGELER LİSTESİ

Harita 1 Thrak kavimleri ve Dacia, Moesia, Thracia bölgeleri (yaklaşık İÖ 6. yüzyıl – İS 3. / 4. yüzyıllar)

BOROFFKA, NIKOLAUS (2002), **Thrakes, Thrake, Thraci**, NP 12/1, 487-488.

Çizelge 1 Güney Trakya'da sikkelerin dağılımı (Haimos ile Ege Denizi arası)

PAUNOV, EVGENI I. (2015), "Introduction to the Numismatics of Thrace, ca. 530 BCE-46 CE" **A Companion to Ancient Thrace**, Ed. VALEVA, JULIA et al., John Wiley & Sons, Pondicherry, 274, Figure 18.1.

Çizelge 2 Kuzey Trakya'da (Haimos ve Tuna Nehri arasında) sikkelerin dağılımı

PAUNOV, EVGENI I. (2015), "Introduction to the Numismatics of Thrace, ca. 530 BCE-46 CE" **A Companion to Ancient Thrace**, Ed. VALEVA, JULIA et al., John Wiley & Sons, Pondicherry, 274, Figure 18.2.

Çizelge 3 Thrak krallarının sikke üretimi

PAUNOV, EVGENI I. (2015), "Introduction to the Numismatics of Thrace, ca. 530 BCE-46 CE" **A Companion to Ancient Thrace**, Ed. VALEVA, JULIA et al., John Wiley & Sons, Pondicherry, 274, Figure 18.5.

Çizelge 4-5 Thrak kralları kronolojisi

PAUNOV, EVGENI I. (2015), "Introduction to the Numismatics of Thrace, ca. 530 BCE-46 CE" **A Companion to Ancient Thrace**, Ed. VALEVA, JULIA et al., John Wiley & Sons, Pondicherry, 274, Figure 18.3-4.

1-GİRİŞ

Thrak sikkelerinin darbı, İÖ 8. yüzyılda Ege Denizi'nin kuzey kıyılarında ve daha sonra İÖ 6. yüzyılda Karadeniz kıyılarında ve Trakya içlerine ulaşımı sağlayan akarsular yakınında kurulan Hellen koloni kentlerinden etkilenerek başlamıştır. Thrak pantheonu zamanla iç içe geçtiği Hellen pantheonundan etkilenmiş, bu olgu sikkelerin üzerinde yer alan dini unsurlara da yansımıştır.

Çalışmamız, Trakya'da başlangıcından itibaren Thrak kavimleri ve Odrys hanedan mensupları tarafından basılmış sikkeler üzerinde yer alan, gerek özgün Thrak, gerek Hellen ve doğu dinlerine ait unsurları saptamayı ve bu saptama yolu ile antik dönemin önemli kültürlerinin bir geçiş alanı olan bölgenin kültürünün gelişim ve dönüşümünü ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Bu amaçla öncelikle bölgenin geçirdiği tarihsel süreç ve Thrak kültürü özellikleri tanımlanmaya çalışılmış, daha sonra bölgenin sikke darbı tarihi ve Thrak dini ele alınmıştır. Bu veriler ışığında yapılan katalog çalışması sayesinde Thrak sikke darbı üzerinde takip edilebilen dini unsurlar ve bununla ilişkili olarak bölgede hakim olmaya çalışan güçlerin tercih ettiği tiplerin değerlendirilmesiyle propaganda politikaları ile ilgili bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

2-THRAKLAR VE TRAKYA

2.1.Thrak İsmi

‘Thrakes’ (Θράκες) Balkan Yarımadası’nda, Strabon’da Thrak Denizi olarak geçen¹ Ege kıyılarından kuzeyde Istros (Tuna) Nehri’ne kadar olan alanda, Karadeniz kıyılarından doğuda Aksios (Vardar) Nehri’ne kadar olan bölgede oturan halkları, dil ve kültürel temelde tanımlayan Hellenice bir kelimedir. Antik yazarlar bu terimi çoğu kez Karpatis Oros (Karpas Dağları) kuzeyindeki bölge için de kullanmışlardır². Arkaik Dönem Thrakları’nın aynı bölgenin Bronz Çağı halkının devamı olup olmadığı ise kesin olarak tanımlanmamıştır³.

2.2.Trakya’nın Tarihi Coğrafyası

Trakya’nın kuzeyindeki bölgede İskitler, batısında İlyrler, Dardanlar ve Paionlar gibi etnik gruplar yerleşiktir. Güneydoğusunda ise Makedonya yer alır. Antik kaynaklardaki anlatımlara göre Thraklar MÖ 5. yüzyılın ortasından itibaren Anadolu’da da yerleşiktir⁴. Iris von Bredow, Herodotos’un anlatımına göre bu halkın, Balkanlarda yerleşik Thraklarla akrabalığı olan eski bir halkla ilişkili olabileceğini önermektedir: Herodotos’taki anlatımda yer alan halk, farklı bir kavim olabileceği gibi Phyrgler de olabilir. Öte yandan bu durum, güneydoğu Trakya’da yerleşik Brigler ile Phyrgler arasındaki isim benzerliğinden de kaynaklanıyor olabilir⁵. Arkaik Dönem’de kuzey Ege adalarından Thasos’ta Edonlar, Samothrake’de Saviler kavimleri yerleşiktir⁶.

Trakya, Avrupa ile Asya’nın birleşim yerinde stratejik konumu ile önemli çıkarlar nedeniyle her zaman güçlü devletlerin ve kültürlerin baskın olmak için

¹ STRABON 1, 2, 20.

² Bkz. Harita 1.

³ IRIS von BREDOW, JOHANNES NIEHOFF et al, **Thrakes, Thrake, Thraci**, DNP 12/1, 478.

⁴ HERODOTOS 3, 90; KSENOPHON *Hellenika* 6, 4, 1.

⁵ Bkz. (3) von BREDOW, JOHANNES NIEHOFF et al, 478.

⁶ A.g.m.

mücadele ettikleri bir bölge olmuştur. Güney Trakya, Hellen koloni kentlerinin kurulduğu İÖ 8. yüzyıldan itibaren, denizciliğe ve taşımacılığa elverişli sahil şeridi ve ırmak ağı gibi coğrafi özellikleri nedeniyle bölgenin ekonomik ve politik yönelimini etkilemiş; Ege ve Akdeniz ile bağlantının, etkileşimin ve ticaretin gelişmesini sağlamıştır. Antik yazarlar⁷ Strymon, Nestos ve Hebros nehirlerinin aşağı kısımlarının gemi trafiğine uygun olduğunu ve bu nehirler üzerindeki taşımacılığı aktarmaktadır⁸. Hebros Nehri'nin aşağı ve orta kısımlarında kontrol sağlamak ayrıca, Trakya iç bölgesinin kontrolüne de olanak tanımıştır⁹.

Bölgenin önemli dağları arasında Haimos, Karpat ve Rodop sıradağları vardır. Başlıca akarsular kuzeyde Danubius/Istros ve kolları Tisia, Marisius, Alutus, Hierasos, Pyretos; güneyde Strymon (Karasu), Hebros (Meriç) ve Tonzos'tur (Tunca). Yeraltı zenginlikleri arasında Trakya'nın Ege kıyısı bölgesinde bulunan Pangaion, Orbelos ve Dysoron dağlarındaki değerli metal yatakları önde gelmektedir¹⁰.

2.3. Thrak Dili¹¹

Bredow, onomastik çalışmalar ışığında günümüz Bulgarcası ve Rumencesi ile Thrak isimler arasında yalnızca kısmi bir ilişki saptanabildiğini bildirmektedir. İlyr ve Phyrig dilleri ile akrabalık ise tespit edilebilmektedir. Baltık dilleri, İran dilleri ve özellikle Küçük Asya dilleri ile kelime kökünde olan birçok paralellik dikkate değer olarak tanımlanmaktadır. Sert sessizlerin yumuşaması Germen dilleri ile benzeşiktir (ph, th, kh > p, t, k; p, t, k > b, g, d). Bununla beraber bu benzerliğin, damak gırtlaksılarının s'ye, kısa o'nun a'ya dönüştüğü Hint-Avrupa dillerinde olduğu gibi, daha zor bir telaffuz ile ilişkili

⁷ STRABON 7,47-48; THUKYDIDES 4,107; 7,57.

⁸ Ayrıca bkz.: STANLEY CASSON, *Macedonia, Thrace and Illyria: Their Relations to Greece from the Earliest Times Down to the Time of Philip, Son of Amyntas*, 23, 34; JAN DE BOER, *River Trade in Eastern and Central Thrace from Bronze Age till the Hellenistic Period*, 176-177.

⁹ ZOFIA HALINA ARCHIBALD, *Thracians and Scythians*, 445; JOHN M. F. MAY, *Ainos. Its History and Coinage, 474-341 BC*, 11.

¹⁰ Bkz. (3) von BREDOW, JOHANNES NIEHOFF et al, 479.

¹¹ A.g.m., 478-479.

olabileceği önerilmektedir. Tüm isimler yalnızca Hellen ve Latince metinlerde yorumlanmış olduğundan kesinleştirilemeyen önerilerin devşirme olduğu kabul edilmektedir. Kişi isimleri ve yer isimleri için iki köklü bileşik kelimeler karakteristiktir. Dak, Get ve Paion dilleri ile bağlantıyı kanıtlamak kaynak yetersizliğinden ötürü mümkün görülmemektedir¹².

Hellenistik Dönem’de ve Roma Dönemi’nde Thrak Dili gittikçe daha çok Hellen ve daha kısıtlı bir ölçüde Latince dillerinin etkisine maruz kalmıştır. Buna rağmen dağlık bölgelerde Erken Bizans Dönemi’ne kadar varlığını sürdürdüğü düşünülmektedir.

2.4.Trakya’nın Tarihçesi

Thrakların varlığına ilişkin en erken kaynaklar Homeros¹³ ve erken Hellen lirik şiiridir¹⁴. von Bredow, bu kaynaklardaki ‘Thrake’ sözcüğü ile Strymon Nehri’ne kadar olan Ege Denizi kıyılarının hinterlandı ve Hellenlerin Thraklarla ilk kez karşılaştığı Hellespontos bölgesi kastedildiğini söylemektedir. İÖ 6. yüzyıldaki Hellen kolonizasyonu sırasında, Trakya’nın Karadeniz’in batısındaki kıyıları bu adla anılmaktadır¹⁵. Kolonizasyon sırasında Hellenlerin, Thrakların kabilelerden oluşan yapısı ve bölgenin coğrafyasına ait bilgileri gelişir¹⁶. Bununla ilgili en önemli kaynak, kendisi de Trakya’nın büyük kısmını görmüş olan Herodotos’un Tarihi’dir. Hellenler için önem arzeden zengin değerli metal yatakları Trakya’nın Ege kıyısı bölgesinde bulunan Pangaion, Orbelos ve Dysoron dağlarıdır. Burada, daha sonra Karadeniz kıyılarında da olduğu gibi

¹² A.g.m.

¹³ HOMEROS *Ilyada* 2, 844vd; 10, 434vd.

¹⁴ Bkz. (3) von BREDOW, JOHANNES NIEHOFF et al, 479.

¹⁵ A.g.m.

¹⁶ Birçok Thrak kavminin ismi bilinmemektedir. ‘Kikonlar’ gibi Hellenlerin geleneksel olarak birden çok kavim için kullandığı ya da ‘Melinophaglar’ gibi Hellenlerin kendi uydurdukları isimler bilinmektedir. ‘Triballer, Bessler, Getler’ isimleri kavim birliklerini gösteren isimlerdir. Hellenler vasıtasıyla dolaylı olarak değil, Thrakların kendilerinden öğrendiğimiz kavim isimleri, yalnız Thrak kavimlerinde basılan sikkeler üzerinde yer alan isimlerdir. Egemenlik ifadesi olarak basılan sikkeler kavimler tarafından değil, devletleşmiş kavim birlikleri tarafından bastırılan sikkelerdir. Serdler, Astyler, Dentheletler gibi kimi kavim isimleri ise ancak Geç Hellenistik Dönem’den bilinmektedir. Bu kavimlerin bölgelerine ne zaman yerleştikleri ise bilinmemektedir: Bkz.: A.g.m. 480.

Thraklar ve Hellenler yanyana yerleşmeye başlamışlardır. Thrak üst sınıfının Hellenizasyonuna yol açacak ticari ve kültürel etkileşim söz konusu olmuştur¹⁷.

Trakya'nın güneyinin gelişimini sekteye uğratan önemli bir tarihi olay İÖ 513 yılındaki¹⁸ Pers istilasıdır. Erzen, Herodotos'a dayandırarak¹⁹ Darius'un İskitler üzerine yürüdüğü sırada bölgelerinden geçtiği Thymlerin ve Odryslerin Darius'a savaşmadan teslim olduğunu; güney Trakya'daki kavim ve şehirlerle birlikte Makedonia kralı Amyntas'ın da Pers kralına itaat ettiğini, bunun neticesinde Perslerin Hebros kıyısındaki Doriskos ve Styrmon ağzındaki Eion kaleleri ile sahil yolunun güven altına aldığını yazmaktadır²⁰. Hoddinott, Hellenler ile düşman olan ve Perslerin güç ve zenginliğinin etkisi altında kalan güney Trakya kavimlerinin Perslere karşı koymadıklarını söylemektedir²¹. Herodotos'un anlatımlarına göre Doriskos'un²² ve Eion'un²³, Perslerin bölgedeki varlığı süresince önemli bir konaklama ve sevkiyat noktası olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. İÖ 479'daki yenilgiden sonra dahi Persler Doriskos²⁴ ve Eion kalelerini bir süre daha elde tutmuşlardır²⁵. İÖ 479'da Perslerin geri çekilişinden sonra bölgede oluşan politik istikrarsızlık sonrasında, kimisi sikke darp eden bazı yöneticilerin kurduğu Paionlar, Edonlar, Bisaltlar gibi kavim birlikleri ortaya çıkmıştır. Bu krallıkların en büyüğü, Trakya'nın güneydoğusundan bölgenin büyük bir kısmına yayılan ve tüm bu bölgeyi etkisi altına alan Odrysler kabilesi tarafından kurulmuştur. Odrys kralları bir yandan Atina, diğer yandan Karadeniz'in kuzeyindeki Bosporos Krallığı ile iyi ilişkiler yürütmüşlerdir²⁶.

¹⁷ A.g.m., 479.

¹⁸ AFİF ERZEN, **İlkçağ Tarihinde Trakya**, 88.

¹⁹ HERODOTOS 5, 2.

²⁰ Bkz. (18) ERZEN, 88.

²¹ R. F. HODDINOTT, **The Tracians**, 101.

²² HERODOTOS 5, 15; 7, 25; 59; 108; 121.

²³ HERODOTOS 7, 25.

²⁴ HERODOTOS 7, 106.

²⁵ Bkz. (18) ERZEN, 89.

²⁶ Bkz. (3) von BREDOW, JOHANNES NIEHOFF et al, 479-480.

Perslerin çekilmesinden sonra ortaya çıkan ve kavim birliklerinden oluşan bu devlet yapılanmaları daha önce bağımsız kavimlerden oluşan Thrak dünyasını değiştirir²⁷. İÖ 5. yüzyılın ortasından itibaren Hellen ve Pers örneklerini model alan Thrak devletlerinin kurulduğu bilinmektedir²⁸. Bunların en iyi bilineni Odryslar Krallığı'dır: Bilinen ilk Odrys kralı I. Teres (İÖ yaklaşık 450'li yıllar), Rodoplar ile Kabyle arasında bir krallık kurmuştur. I. Teres'in oğullarından I. Sitalkes zamanında (İÖ 440-424) krallığın sınırları batıda Strymon'dan, kuzeyde Istros'a kadar uzanmaktadır²⁹. Atina ile müttefik olan Sitalkes İÖ 429'da Makedonia Krallığı üzerine bir sefer düzenlemiştir³⁰. Atina'nın söz konusu iki krallığı, güçlenmelerine engel olmak amacıyla birbirlerine karşı kullandığı anlaşılmaktadır. Buna rağmen Sitalkes, İÖ 424'te Triballere karşı düzenlediği bir seferde ölünceye kadar Atina ile olan müttefikliğini sürdürmüştür³¹.

Sitalkes'in ardılları I. Seuthes, I. Amadokos ve güneydoğu Trakya'da yerel bir yönetici olduğu anlaşılan II. Seuthes döneminden I. Kotys (384-359) zamanına kadar bir karışıklık dönemi yaşandığı önermektedir. I. Kotys, Odrysların hakimiyetini yeniden sağlamlaştırmıştır: Propontis (Marmara Denizi) boğazlarının kontrolü üzerinde Atina ile çekişmeye girmekten ve Makedonia'da, kral II. Philippos'a karşı olan rakiplerini desteklemekten çekinmemiş, bunun sonucunda İÖ 359'da bir suikastle öldürülmüştür³².

I. Kotys'in ölümünden sonra Odrys Krallığı Amadokos, Berisades ve Kersobleptes arasında üçe bölünmüştür. İÖ 352'te II Philippos Amphipolis ve Krenides'i ele geçirmiş, Krenides'in adını Philippi olarak değiştirmiş ve yakınlardaki Pangaion madenlerini kontrol etmeye başlamıştır. Amadokos'un ardılı II. Teres Makedon yanlısıdır ve İÖ 347'de, Antipatros önderliğinde

²⁷ A.g.m.

²⁸ A.g.m.

²⁹ A.g.m., 486.

³⁰ Bkz. (21) HODDINOTT, 104.

³¹ A.g.k., 105.

³² A.g.k.

Makedonların Odrysler üzerine ilk önemli seferi neticesinde tahtını korumak koşuluyla Makedon hakimiyetini kabul eder³³.

Atina'nın müttefiki olan Kersobleptes ise Makedonia'nın hedefindedir. İÖ 346'da Makedonia'nın yaptığı sefer sonucunda Kersobleptes vergi ödemek zorunda kalır. Bununla beraber Kersobleptes Makedonia hakimiyetine girmemiştir: İÖ 342'de Hellespontos'ta, II. Philippos'un müttefiki kimi kentleri işgal eder ve diğer Odrys kralı II. Teres'in desteğini alır.³⁴ Buna karşın II. Philippos İÖ 342/341'deki seferle Kersobleptes'i yenmiş ve Tuna'nın güneyindeki tüm Trakya'yı tamamen ele geçirmiştir³⁵.

Makedonların Trakya'daki durumu çok kuvvetli değildir ve İÖ 340 ya da 339'da Makedonia'ya karşı isyan başlamıştır³⁶. II. Philippos, Trakya'daki durumunu Hebros ve Tonzos gibi önemli akarsuların boylarında kurduğu tahkimatlı kolonilerle sabitlemeye çalışmıştır³⁷: Philippopolis ve Kabyle gibi koloni kentleri kurmuş, buralara Hellen ve Makedon yerleşimcileri yerleştirmiştir. Bu sayede Hellenistik şehircilik anlayışı Trakya içlerine taşınmıştır³⁸.

III. Aleksandros Asya Seferi'nden önce İÖ 335'te Triballer ve Getler üzerine yürümüştür³⁹. Aleksandros'un Asya Seferi'ne çıkan ordusunda kimileri elit gruplar içinde yer alan müttefik ya da paralı birçok Thrak asker bulunur⁴⁰.

Aleksandros'un ölümünden sonra Trakya, ardıllarından Lysimakhos'un payına düşer⁴¹. Lysimakhos'un önemli faaliyetlerinden biri, Propontis (Marmara

³³ JERZY HATLAS, MAREK ZYROMSKI, **Military and Building Aspects of Macedonian Rule in Thrace**, 26.

³⁴ K. JORDANOV, **Political Relations between Macedonia and the Thracian State (359-281 BC)**, 270-271.

³⁵ Bkz. (21) HODDINOTT, 105.

³⁶ JERZY HATLAS, MAREK ZYROMSKI, 27.

³⁷ Bkz. (3) von BREDOW, JOHANNES NIEHOFF et al, 480.

³⁸ JERZY HATLAS, MAREK ZYROMSKI, 31.

³⁹ Bkz. (21) HODDINOTT, 122.

⁴⁰ ARRIANOS 1, 1-4.

⁴¹ HELEN S. LUND, **Lysimachus: A Study in Early Hellenistic Kingship**, 1.

Denizi) boğazlarının kontrolünü eline almak amacıyla eski Kardia'da İÖ 309'da Lysimakheia adıyla bir başkent kurmasıdır⁴². Lysimakhos birden çok düşman ve ayaklanmayla başa çıkmak zorunda kalmıştır. Bunlardan en önemlisi Seuthopolis adıyla Hellenistik bir kent kuran III. Seuthes'tir: İÖ 323'te başlattığı isyan, İÖ 313'te Odrys, Get ve Dobruca bölgesindeki İskit kavimlerine ek olarak Lysimakhos'un düşmanı Antigonos'un desteklediği Kallatis, Histria ve Odessos kentlerinin de katıldığı diğer bir ayaklanmaya kadar uzun bir mücadelenin de başlangıcı olmuştur⁴³. III. Seuthes, ittifakının yenilmesine rağmen yüzyıl sonunda Trakya içlerinde bağımsız olana dek bir tehlike olmayı sürdürmüştür⁴⁴.

Lysimakhos, İÖ 293'te Getler üzerine düzenlediği bir seferde tutsak düşmüş, ordusu ve kendisi Get kralı Dromikhaites tarafından salınmıştır. İÖ 286'dan itibaren artan Illyr ve Kelt saldırıları dolayısıyla ve Makedonia'yı da yönetiyor olması nedeniyle Thrak kavimleriyle savaşmamıştır⁴⁵.

Trakya, İÖ 281'de Lysimakhos'un Kyroupedion'daki yenilgisi ile I. Seleukos Nikator'un eline geçer⁴⁶. Bu tarihten sonra Hellenistik krallar, çeşitli tarih aralıklarında Trakya'da etkili olmuşlardır. Diadokhlar'ın hakimiyetine rağmen Odrys yöneticileri küçük krallıklara çekilerek varlıklarını sürdürmüşlerdir ve bu küçük krallıkları kısmen arkeolojik, kısmen epigrafik, kısmen de numizmatik kaynaklardan tespit etmek mümkündür⁴⁷. Hellenistik Dönem'de, kentleşmenin Trakya geneline yayılmasıyla ticareti hareketlilik söz konusu olmuştur. Yaygın paralı askerlik ve gelişkin Hellenistik ticaret neticesinde mal-para ilişkileri Trakya'nın iç bölgelerinde dahi gelişmiştir: Bu durum bölgedeki sikke dolaşımından ve Thrak hükümdarlarının sikke darbından takip edilebilmektedir⁴⁸.

⁴² A.g.k., 3.

⁴³ Bkz. (21) HODDINOTT, 124.

⁴⁴ A.g.k.

⁴⁵ A.g.k.

⁴⁶ PETER DELEV, **From Koroupedion to the Beginning of the Third Mithridatic War (281-73 BC)**, 59.

⁴⁷ Bkz. (3) von BREDOW, JOHANNES NIEHOFF et al, 480.

⁴⁸ A.g.m. Trakya'da sikke dağılımı ve Thrak krallarının sikke üretimi için bkz. Çizelge 1-3.

Hellenistik Dönem’de Trakya tarihine etki eden bir diğer konu Kelt istilasıdır. İÖ 4. yüzyılın son on yıllarından başlayarak birçok Kelt kabilesi Trakya’ya akın etmiştir⁴⁹. Keltler İÖ 279’da, başkenti Byzantion yakınlarında Tyllis olan bir krallık kurmuştur⁵⁰. I. Ptolemaios Soter’in Mısır’dan sürüldükten sonra Seleukos sarayına sığınmış ilk oğlu Ptolemaios Keraunos, Kyroupedion’daki zaferinden birkaç ay sonra I. Seleukos’u öldürür ve Seleukos’un ordusunun desteğini alarak Lysimakheia’da Makedonia kralı ilan edilir⁵¹. Buna karşın Keraunos İÖ 279’daki büyük Kelt istilasının ilk büyük çarpışmasında öldürülür⁵². Bunun üzerine Makedon tahtını ele geçirmek üzere Khersonessos’a geçen II. Antigonos Gonatas, Lysimakheia yakınlarında büyük bir Kelt ordusunu bozguna uğratmış⁵³ ve Kelt istilasını durdurmuştur⁵⁴. Polybios, son kralları Cavarus döneminde parlak bir dönem geçiren Tyllis’teki Kelt Krallığı’nın Thraklar tarafından ortadan kaldırıldığını bildirmektedir⁵⁵. Bu olay, IV. Ptolemaios’un hakimiyetinin ilk yıllarında gerçekleşmiş olmalıdır⁵⁶.

II. Antigonos Gonatas’ın Khersonessos’a geçmesinden sonra, Lysimakheia’da tetradrahmileri basılan II. Antiokhos Theos’un bölgeye bir sefer düzenlediği önerilmektedir⁵⁷. II. Antiokhos Theos’un düzenlediği bu sefer, II. Antigonos Gonatas’ın Trakya’nın Ege Denizi sahili hakimi olmadığını göstermektedir: Bu bölge’de, Harmonides Savaşı sırasında (İÖ 267-261) Ptolemaiosların hakimiyet kurduğu kabul edilmektedir⁵⁸. Polybios, Ptolemaios Philopator’un öncüllerinin bölgede hakimiyet kurduklarını aktarmaktadır⁵⁹. Buna göre, Lysimakhos’un II. Arsione’den oğlu Ptolemaios Epigonos,

⁴⁹ NIKOLA THEODOSSIEV, **Celtic Settlement in North-Western Thrace during the Late Fourth and Third Centuries BC: Some Historical and Archaeological Notes**, 3.

⁵⁰ A.g.m., 5.

⁵¹ Bkz. (46) DELEV, 59-60.

⁵² A.g.m., 60.

⁵³ Bkz. (49) THEODOSSIEV, 6.

⁵⁴ Bkz. (3) von BREDOW, JOHANNES NIEHOFF et al, 481.

⁵⁵ POLYBIOS 4, 46, 4.

⁵⁶ Bkz. (46) DELEV, 64.

⁵⁷ Bkz. (46) DELEV, 60-61; JORDAN ILIEV, **The Campaign of Antiochus II in Thrace**, 211-222.

⁵⁸ Bkz. (46) DELEV, 61.

⁵⁹ POLYBIOS 5, 34, 7-8.

Harmonides Savaşı sırasında babasının eski toraklarını ele geçirmiş olmalıdır⁶⁰. Polybios'un aktardığına göre Ptolemaioslar daha ziyade deniz limanlarında yerleşmeyi tercih etmişlerdir⁶¹. Bu sebeple hakimiyetleri iç Trakya'ya nüfuz etmemiştir. Bu dönemde birçok Thrak, Ptolemaios ordusunda görev alır⁶².

Güney Trakya'daki Ptolemaios hakimiyetine, İÖ 3. yüzyıl sonunda Makedonia kralı V. Philippos son vermiştir⁶³. Thraklar ve Romalılar ilk kez V. Philippos'un Maidlar üzerine yaptığı seferler sırasında karşılaşmışlardır⁶⁴. V. Philippos'un ardılı Perseus İÖ 168'de, Thrakların da yer aldığı Roma ordusu tarafından Pydna Savaşı'nda mağlup edilmesiyle Trakya'da Makedon hakimiyeti sona erer.⁶⁵ İÖ 167'de Aemilius Paulus tarafından oluşturulan dört Makedonia bölgesinden biri, Thrak kavimlerin oturduğu Strymon ve Nestos nehirleri arasındaki batı Trakya'dır⁶⁶. İÖ 148'de Makedonia'nın bir Roma topraklarına dahil edilmesiyle Thrak kavimleri, Roma ile sınır komşusu olmuşlardır⁶⁷.

İÖ 148'den sonra Makedonia Eyaleti'nin Romalı valilerinin etki alanının güney Trakya'da Hebros Nehri'ne kadar genişlemiştir⁶⁸. Ainos'un doğusundaki bölgeyi ve Khersonesos'tu Romalılar müttefikleri Pergamon Krallığı'na bırakmıştır⁶⁹. İÖ 133'te Pergamon Krallığı'nın Roma'ya hakimiyetine girmesi ve İÖ 129'da Asia Eyaleti'ni oluşturması ile Trakya, Makedonia ve Asia eyaletleri arasındaki bağlantıyı sağlaması dolayısıyla Romalılar için daha çok önem kazanır⁷⁰. İÖ 129'da Khersonesos'un Makedonia Eyaleti'ne dahil edilmesi ile Thraklar, Romalılarla daha çok karşı karşıya gelmeye başladılar⁷¹. Bununla beraber, Romalıların etkisi bu dönemde Hebros'un doğusuna

⁶⁰ Bkz. (46) DELEV, 61.

⁶¹ POLYBIOS 5, 34, 9.

⁶² POLYBIOS 5, 38, 4.

⁶³ Bkz. (21) HODDINOTT, 129.

⁶⁴ POLYBIOS 23, 8, 7.

⁶⁵ Bkz. (3) von BREDOW, JOHANNES NIEHOFF et al, 481; (21) HODDINOTT, 129.

⁶⁶ Bkz. (13) ERZEN, 108-109.

⁶⁷ Bkz. (21) HODDINOTT, 129.

⁶⁸ Bkz. (46) DELEV, 68.

⁶⁹ A.g.m.

⁷⁰ A.g.m., 69.

⁷¹ Bkz. (13) ERZEN, 110.

geçmemiştir. Bölgede, Pergamon Krallığı'nın sona ermesinden sonra oluşan otorite boşluğu sırasında Kainler hanedanından Mostis'in etkin olduğu bilinmektedir⁷².

Thrak kavimler Makedonia topraklarını yağmalamayı Roma hakimiyeti altında da sürdürmüşler ve bu sebeple İÖ 2. yüzyıl sonu – 1. yüzyıl başında birçok Thrak kavmi Romalılarla birçok kez karşı karşıya gelmiştir⁷³. İÖ 88-87 yıllarına gelindiğinde, bölgede Roma karşıtı propaganda yürüten Pontus kralı IV. Mithridates Eupator'un etkisiyle kimi Thrak kavimleri Epirus'a hücum etmişler ve Dodona'daki Zeus Tapınağı'nı yağlamışlardır⁷⁴. Bununla birlikte tüm Thrak kavimleri Romalılara karşı değildir: Astalar hanedanından Sadalas'ın İÖ 86'da, Pontus ve Roma arasındaki Khaironeia ve Orkhomenos muharebelerinde Sulla'nın yanında savaşmak üzere atlı birimler gönderdiği bilinmektedir⁷⁵. III. Mithridates Savaşları sırasında Sadalas ve Sulla'nın halen müttefik olduğu bilinmektedir⁷⁶.

İÖ 1. yüzyılda Roma'nın bölgede cereyan eden çeşitli iç çatışmalarında, Thrak hanedanlarının çıkar mücadelesi görülmektedir: Iulius Caesar'ın öldürülmesi üzerine patlak veren iç savaş sırasında, Brutus ve Cassius ile Octavianus ve Antonius arasındaki Philippi'deki karşılaşmada, Sapalar hanedanından Rhaskos Octavianus'un; Rhaskuporis'in Brutus'un tarafında olduğu bilinmektedir⁷⁷. Rhaskos, Octavianus'tan kardeşinin bağışlanmasını istemiştir⁷⁸. Erzen, İÖ 31'de Actium'da Rhoimetalkes'in, Antonius tarafından Octavianus tarafına geçtiğini ve Sadalas'ın Antonius yanında olduğu yazmaktadır⁷⁹.

Actium Savaşı'ndan sonra bölgede Roma hakimiyetini sağlamak üzere gelen M. Licinius Crassus, Hebros Nehri'nin doğusundaki bölgeyi zaptetti ve

⁷² Bkz. (46) DELEV, 69.

⁷³ A.g.m., 69-70.

⁷⁴ A.g.m., 70; Bkz. (13) ERZEN, 110.

⁷⁵ A.g.m.; A.g.k.

⁷⁶ Bkz. (46) DELEV, 72.

⁷⁷ Bkz. (13) ERZEN, 112.

⁷⁸ Bkz. (21) HODDINOTT, 130.

⁷⁹ Bkz. (13) ERZEN, 112.

yerel hanedanlarla dostane ilişkiler kurdu⁸⁰. Augustus zamanında Trakya Khersonesos'u imparatorluk ailesinin özel mülküne dönüştürülmüş, birçok Hellen kentine otonomi verilmiştir⁸¹. Augustus yönetiminde (İÖ 27 – İS 14) Trakya'da bölgenin Sapalar, Odryler ve Astiler gibi önemli hanedanlarının üyelerinin etkin olduğu, kuzeyde sınırları Tuna Nehri'ne kadar genişleyen bir vasal krallık kurulmuştur⁸². Vasal kral Rhoimetalkes'in Augustus döneminde ölmesi neticesinde oğlu Kotys'e çekirdek Odrys bölgesi verilmiş; Rhometalkes'in kardeşi Rhaiskuporis ise "Ripa Thracia" olarak anılan vasal krallığı yönetmiştir⁸³.

Augustus'un ölünce Rhaiskuporis'in Kotys'i öldürmesi üzerine Odrys çekirdek bölgesinin yönetimine, Kotys'in Roma'da eğitim alan küçük yaştaki çocuklarının vasisi olarak, propraetor Trebellianus Rufus getirilir⁸⁴. Caligula, beraber büyüdüğü ve İS 26 yılında Roma propretoru yönetimi altındaki bölgede çıkan isyanı bastıran Rhoimetalkes'i İS 37-38'de kral ilan etti⁸⁵. III. Rhoimetalkes'in Claudius döneminde, İS 45'te öldürülmesi üzerine Moesia'nın güneyinde yer alan Trakya toprakları, Thracia Eyaleti olarak Roma İmparatorluğu'na dahil edildi⁸⁶.

Daha Claudius zamanında Thracia Eyaleti'nde söz konusu olan yoğun yapı faaliyeti sonucunda açılan yeni yollar ve kurulan yeni şehirler neticesinde Trakya'nın ekonomik ve toplumsal yapısı temelden değişikliği uğramıştır⁸⁷. Anadolu, Suriye ve Mısır'dan zanaatkar ve tüccarların, ayrıca Yahudi toplulukları ile çok sayıda Roma askerinin eyalete göç etmesi ve buna bağlı olarak gelişen hızlı kentleşmenin sonucunda Thrak etnik ve kültür elemanları giderek etkisini kaybetmeye başlamıştır⁸⁸. İÖ 330'da ilan edilen yeni başkent

⁸⁰ A.g.k. 112-113.

⁸¹ İVALYO LOZANOV, **Roman Thrace**, 76.

⁸² A.g.m.

⁸³ Bkz. (13) ERZEN, 114.

⁸⁴ A.g.k. 115.

⁸⁵ A.g.k. 116; Bkz. (21) HODDINOTT, 130.

⁸⁶ A.g.k.; A.g.m.

⁸⁷ Bkz. (3) von BREDOW, JOHANNES NIEHOFF et al, 482.

⁸⁸ A.g.m.

hinterlandını oluşturan ve Trakya, bu tarihten sonra Konstantinopolis'in etkisi altındadır⁸⁹.

2.5.Thrak Arkeolojisi ve Kültürü

Thrak arkeolojisi, antik dönemde Thraklar tarafından yerleşilmiş bölgeleri araştırmaktadır. Bu bölgenin doğal sınırları güneyde Ege Denizi, doğuda Karadeniz, kuzeyde Kuzey Karpatlar sıra dağlarıdır. Bölgenin batı sınırını Istros'un kolları Tisia ve Crisia nehirleri oluşturur. Thraklar güneydoğuda Küçük Asya'ya kadar olan bölgede yerleşmişlerdir. Kuzeydoğuda, İÖ 5. yüzyıldan İÖ 2. yüzyıla kadar varlığını sürdüren Bosporus Krallığı'nın krali evi olan Spartokidler hanedanı, Hellenleşmiş Thraklardır. Thrak arkeolojisi, Roma Dönemi'nin Dacia, Moesia ve Thracia olarak adlandırılan eyaletlerinin bulunduğu bölgelerle ilgilenmektedir⁹⁰.

Bölgenin İÖ 2. binin ilk yarısına tarihlendirilen, spiral ve meander desenlerle süslenmiş keramik buluntularının buluntu yerine göre adlandırılan Otomani, Wietenberg, Monteoru, Tei vd. Bronz Çağı kültürleri "Thrak" olarak tanımlanmaktadır⁹¹.

Geç Bronz Çağı'nda, güçlü Otomani-Wietenberg kültürü (Transilvanya) ile güneyin güçlü Miken ve Hitit uygarlıkları arasında etkileşimin artması ile güney Trakya önem kazanmıştır⁹². Bu dönemde Karadeniz'in batısındaki ticaret Sozopol ve Nesebar açıklarında ele geçmiş çapa ve Burgaz ve Varna açıklarından ele geçmiş külçe buluntuları ışığında arkeolojik verilere göre tespit edilebilmektedir⁹³. Güney Trakya'nın Ege Denizi kıyılarında İÖ 14. ve 13. yüzyıllarda Miken yerleşimleri kurulmuştur⁹⁴.

Hoddinott, Geç Bronz Çağı'nın Otomani-Wietenberg III kültür objelerinin şekil ve bezmesinde görülen (Ek no.2) birleştirilmiş güneş-ateş-ocak ve

⁸⁹ A.g.m.

⁹⁰ A.g.m., 485.

⁹¹ A.g.m., 486; Bkz. (21) HODDINOTT, 40-88.

⁹² Bkz. (21) HODDINOTT, 58.

⁹³ A.g.m., 486; Bkz. (21) HODDINOTT, 58-59.

⁹⁴ STANLEY CASSON, **Macedonia, Thrace and Illyria**, 134.

boynuzlu hayvan kültürünün⁹⁵ kökenlerini bölgenin Karpat-Balkan bölgesinin Neolitik kültürlerinde bulmaktadır: metalürjinin geliştiği Khalkolitik Dönem’de, Neolitik kültürlerin meander, volüt ve spiral motifleri⁹⁶ alevleri simgelemektedir⁹⁷. Bu dönemden ele geçmiş zoomorfik şekilli bir tütsü sunağı (Ek no.1) üzerinde bu motifler görülmektedir. Ayrıca, Khalkolitik Dönem’den Erken Tunç Çağı’na geçişte iklim koşullarının zorlaşmasıyla Volga steplerinden Karpat-Balkan bölgesine göç eden ve hayvancılıkta gelişmiş Yamnaya kültürü boynuzlu hayvan kültürünün yaygınlaşmasını sağlamıştır⁹⁸. Boynuzlu hayvan ile birleştirilmiş güneş-ateş-ocak kültürünün Demir Devri’nde de sürdüğü, güney Trakya’da hakim olan Pshenivchevo kültürünün spiral motifli ve inkruste bezemeli, at şeklindeki ocak ayakları (Ek. no 3) göstermektedir⁹⁹.

Güneydoğu Trakya’da Erken Demir Devri, megalitik kültür ile tanımlanır: Sozopol ve Ahtopol kıyılarından batıda Rodop Dağları’nın doğusuna ve doğuda Istranca Dağları’nın batısına yayılan dolmen ve menhirler söz konusudur¹⁰⁰. Kaya mezarları, kaya kutsal alanları ve kaya nişleri yine bu dönemde güneydoğu Trakya için tanımlayıcıdır. Bir açık hava kutsal alanı olan söz konusu kaya kutsal alanları, merdivenlerle birbirine bağlanan farklı seviyelerdeki platformlardan oluşan bir yapıya sahiptir.

Markov Kayası megalitik kutsal alanı Rila Dağlarının güneyinde Tsarev Tepesi yakınlarında 5 km uzunluğunda bir alanı kaplamaktadır. Tepede, Blagoevgradska Bistritsa Nehri kaynağı ve nehir kıyısında birçok kayadan oyulmuş adak taşı bulunmaktadır. Yükseklik 1800 m – 2367 m arasındadır. Yüzeyle bulunan keramik parçaları ile kaya anıtının, İÖ 1.binin 2. yarısından İS 4.yüzyıla kadar kullanıldığı anlaşılmaktadır¹⁰¹.

⁹⁵ Bkz. (21) HODDINOTT, 48.

⁹⁶ A.g.k., 15.

⁹⁷ A.g.k., 17.

⁹⁸ A.g.k., 23.

⁹⁹ A.g.k., 71.

¹⁰⁰ A.g.k., 72.

¹⁰¹ VASSIL MARKOV, *The Ancient Thracian Megalithic Sanctuary “Markov Kamak” at Tsarev Peak in Rila Mountain: Semantic and Functional Analysis*, 177.

Alanın özellikle dikkate değer özellikleri arasında insan eli ayası formunda oyulmuş adak çukurları ve halk arasında ‘Krali Makro ayak izi olarak bilinen ’ kaya sunağı bulunmaktadır. İşaret ve sembollerin birlikteliği, Orpheus kültüründeki Yaratılış’ın bir kaydı, Orpheus kültü ışık tanrısı Phanes’in kozmik yumurtadan doğuşu olarak yorumlanmıştır¹⁰².

Halk folklorüne ve yazılı kaynaklara dayanarak Markov, Marko Kayası megalitik kutsal alanını Thrak krallarının, Trakya’daki eril ve dişi tanrısallık gücü gösteren Güneş ve Dünya’nın kutsal evliliği sırasında, ölümsüzlük ritüeli kullandıklarını ileri sürmektedir. Söz konusu kutsal evlilik antik mitolojik düşünceye göre güneş ışınlarının Dünya ile özdeşleştirilen Ana Tanrıça’nın rahmini simgeleyen kaya kemerinden geçtiği yerde yapıyor olmalıdır¹⁰³.

Böylece Yaratılış’ın en kutsal anında hazır bulunan Thrak kral, büyük bir ihtimalle megalitik kemerden geçmek suretiyle yeniden doğuyordu. Bu yeniden doğuş ile birlikte Ana Tanrıça’nın baş eril tanrı Güneş ile evliliğinden olan rahip oğlu oluyor ve bu ritüelle politik ve tanrısallık gücünü periyodik olarak yeniliyordu: Markov, kralın günün ilk ışıklarıyla aynı anda doğu yönünden kemerden geçtiğini önermektedir¹⁰⁴.

Kayaya oyulmuş havuzlar seramoninin bir kutsal banyo içerdiğini düşündürmektedir¹⁰⁵. Gece boyunca yıldızların altında bekletilen su ile yıkanma, paralalleri antik dünyada ve Doğu Akdeniz ve Balkanların geleneksel toplumlarının seramonilerinde yer alan ritüel bir arınma pratiğidir¹⁰⁶. Kutsal alanın yaz gündönümünü tespit etmek için kullanıldığı iddia edilmektedir¹⁰⁷.

Markov yaz gündönümünde gerçekleşen Orpheus dinindeki kutsal evlilik ile günümüz yerel ritüelleri arasında paralellikler görmektedir: Öte dünyadan olduğu için nehrin karşı kıyısında gönderilen bir genç kız, bitkilerin ve verimliliğin koruyucusu Ana Tanrıça’nın Doğu Akdeniz ve Antik Trakya’daki

¹⁰² A.g.m.

¹⁰³ A.g.m.

¹⁰⁴ A.g.m. 178.

¹⁰⁵ A.g.m.

¹⁰⁶ A.g.m.

¹⁰⁷ A.g.m.

betimlerini anımsatır şekilde ellerinde dallar tuttuğu halde kehanetlerini gerçekleştirir. Bu kehanet ritüeli Ana Tanrıça'nın kaya ve su kaynakları ile ilişkisinin altını çizmektedir. Nehrin bazı kısımlarda Bendishka olarak adlandırılması da Thrak tanrıçası Bendida'yı akla getirmektedir¹⁰⁸.

Istros'un kuzeyinde kalan bölgelerde, İÖ 8.-7./6. yüzyıllara tarihlendirilen silah ve keramik buluntu gruplarına göre (örneğin Ciumbrud ve Fergile-Birseşti grupları) İskit kültürü baskındır¹⁰⁹.

İÖ 7. ve 6. yüzyıllardan itibaren doğu ve güney bölgelerde çömlekçi çarkının kullanılmaya başlaması ile keramik malzemede ilk Hellen etkileri görülmeye başlanır: Buna göre, önceleri Hellen keramik formlarının elde yapılmış taklitleri, daha sonra çömlekçi çarkında üretilmiş keramik gelir¹¹⁰.

2.6. Ticaret ve Sanat

Thrak bölgesinde kentsel yerleşimler çoğu kez Buridava, Capidava, Piroboridava, Pulpudeva, Sucidava, Zargidava, Ziridava örneklerinde olduğu gibi Thrak-Get bitimi '-dava,/-deva' eki ile tanımlanırlar. Bu bitim eki Keltlerin *oppida* kelimesinden devşirilmiş olmalıdır. Buralarda yerleşim genellikle Roma Dönemi içlerine kadar sürmüştür¹¹¹.

Thrakların başlıca işi ziraat ve at yetiştiriciliğidir. Diğer önemli geçim kaynakları köle ticareti ve madenciliktir¹¹². Pautalia, Ampelum, Apulum, Mesambria gibi kentlerde demir, bakır, kurşun ve gümüşün işlendiği maden atölyeleri, Ratiaria'da bir silah atölyesi, Pautalia'da ve Apulum'da altın işlikleri ve Potaissae ile Salinae'da tuz ocakları olduğu bilinmektedir¹¹³.

Thrak-Dak bölgesinde değerli metallerin mevcut olması, maden işleme sanatı torevtiğin gelişmesini sağlamıştır. Altın ve gümüş hazineler, kuzeyde

¹⁰⁸ A.g.m., 179.

¹⁰⁹ Bkz. (3) von BREDOW, JOHANNES NIEHOFF et al, 482.

¹⁰⁹ A.g.m.

¹¹⁰ A.g.m.

¹¹¹ A.g.m, 489.

¹¹² A.g.m.

¹¹³ A.g.m.

Baiceni'den güneye, Agighiol, Murighiol hazinelerinin bulunduğu Dobruca bölgesine; buradan Cotofeneşti üzerinden Karpatların güney yamaçlarına ve buradan da batıda, Craiova, Poroina hazinelerinin bulunduğu Walachei bölgesine ve Letnica, Lukovit ve Rogozen hazinelerinin bulunduğu Tuna Nehri'nin güneyine yayılan alanda ele geçmiştir¹¹⁴.

Kimi zaman altın varaklı gümüş ve altın objelerin ele geçtiği ve literatürde 'Prens Mezarları' olarak yer alan mezarlara Atenica, Brezovo, Duvanlij, Kazanlak, Paganjuriste ve Vraca gibi buluntu yerlerinin yer aldığı nehrin güneyinde kalan bölgede daha yoğun olarak rastlanmaktadır¹¹⁵. Söz konusu objeler üzerinde Hellen, Pers ve İskit etkileri kendine özgü bir Thrak stili içinde yer bulurlar¹¹⁶. Tipik kap formları arasında, Agighiol ve "Demir Kapı" hazinelerinden ele geçmiş olan ve kimi zaman üzerinde bir hayvan frizi bulunan kum saati formlu kaplar; Borovo, Panagjuriste, Vraca hazinelerinden ele geçmiş olan rhytonlar; Rogozen ve Vraca hazinelerinden ele geçmiş ve doğu Hellen-Küçük Asya bölgesindeki örneklerden türetilmiş phialeler yer alır. Kaplara ek olarak Baiceni, Brezovo, Craiova, Kazanlak, Letnica, Lukovit, Peretu, Vraca hazinelerinden ele geçmiş olan at koşum takımları diğer bir önemli buluntu grubunu oluşturur. Bunların yanında Agighiol, Cotofenesti, Peretu, Vraca mezarlarından ele geçmiş altın varaklı, gümüşten mitolojik sahnelerle bezeli diz zırhları ve miğferler eşyanın birebir kullanımı için değil, prestij objeleri olarak üretilmiş örneklerdir. Benzer sahnelerin bulunduğu tabaklar Letnica Hazinesi'nden ele geçmiştir. 'Prens Mezarları'nın çoğunda Hellen ithal keramiği, metal kapları ve miğferleri de ele geçmiştir¹¹⁷.

Bir dromos'tan geçilerek girilen kubbeli mezarlar ve Odryler hanedanının İÖ 4.-3. yüzyıllara tarihlendirilen çok odalı, daha gelişkin beğeniye sahip, duvarlarında Hellenistik duvar resimleri taşıyan mezarları söz konusudur. Duvar

¹¹⁴ A.g.m.

¹¹⁵ A.g.m.

¹¹⁶ A.g.m., 490.

¹¹⁷ A.g.m.

resimlerinin, yapısı ve kalitesi açısından göze çarpan Thrak karakteri, özellikle Kazanlak mezarı duvarlarında açıkça görülmektedir¹¹⁸.

¹¹⁸ A.g.m.

3-TRAKYA NÜMİZMATİĞİ¹¹⁹

Antik Trakya nümizmatik çalışmaları uzun bir geleneğe dayanmaktadır. Thrak krallarının ve kavimlerinin baskıları, 18. yüzyılın ortasından itibaren birçok çalışmada konu edilmiştir¹²⁰. Bununla beraber, Thrak sikke darbı üzerine yazılmış en geniş çalışma Yordanka Youroukova'nın hazırladığı corpustur.¹²¹ Ulrike Peter, Trakya nümizmatığının bibliografik bir incelemesini yayınlamıştır¹²². Bunlara ek olarak, yeni basılmış çok sayıda kent corpusunda Amphipolis, Mesambria, Odessus, Apollonia, Cardia, Abdera kentleri ve Trakya Khersonesosu'ndan (Gelibolu Yarımadası) toplanmış Trakya sikkeleri konu edilmiştir¹²³.

3.1. Arkaik Dönem

Sikkenin Batı Anadolu'da icadı İÖ 7. yüzyıl ortalarında gerçekleşmiştir¹²⁴. Altın ve gümüş karışımı olan elektrondan yapılmış ilk sikkeler Ionia'ya yayılmadan önce ilk olarak Lydia'da kullanılmıştır. Sikke, devlet otoritesi tarafından bastırıldığı için kısa sürede ödemede güvenilir araç olmuştur. En başından beri hem kesirli küçük birimlerde, hem de tekli ve çoklu ağırlıklarda olmak üzere drahmi, stater birimlerinde ve bunların alt birimleri olan sikkeler basılmıştır. Kullanışlı oluşu nedeniyle sikke, kısa sürede günlük ekonomik ve toplumsal yaşamın zorunlu bir parçası, aynı zamanda iyi yönetilen bir devletin simgesi olarak ağırlık ve ölçü birimleri için de bir standart haline gelmiştir.

Trakya'da sikke darbının yaygınlaşmasında bölgenin değerli metal rezervi açısından zengin oluşu, hammadde ihracatı (örneğin maden cevheri, metal,

¹¹⁹ EVGENI I. PAUNOV, *Introduction to the Numismatics of Thrace, ca. 530 BCE-46 CE*, 265-292.

¹²⁰ 1998 yılına kadar olan bibliografya için bkz.: EDITH SCHÖNERT-GEISS, *Bibliographie zur antiken Numismatik Thrakiens und Moesiens* (Griechisches Münzwerk). Akademie Verlag, Berlin. Thrak kral ve kavimlerinin en erken baskıları için bkz.: FELIX CARY, *Histoire des rois des Thrace et de ceux du Bosphore Cimmerien éclaircie par les médailles*, Desaint & Saillant, Paris.

¹²¹ Bkz.: YORDANKA YOUROUKOVA, *Coins of the Ancient Thracians*.

¹²² Bkz.: ULRIKE PETER, *Die Münzen der thrakischen Dynasten (5.-3. Jahrhundert v. Chr.): Hintergründe ihrer Prägung* (Griechisches Münzwerk).

¹²³ Bkz. PAUNOV (58), 265.

¹²⁴ DAVID SCHAPS, *The Invention of Coinage and Monetization of Greece*.

kereste, zift, bal), köle ticareti, tarım ürünlerinden elde edilen gelir, kabul gören ödeme aracı ihtiyacının yüksek olması, hediye alış-verişi, gasp, talan ve bunun gibi kaynaklardan ele geçen zenginliği depolama ihtiyacı gibi etkenler sıralanabilir¹²⁵.

Sikke, Trakya'da İÖ 6. yüzyılın son on yıllarından itibaren kullanılmaya başlanır: Abdera (İÖ yaklaşık 530), Trakya Khersonesos kentleri (İÖ yaklaşık 515), Abdera-yanındaki-Dikaia (İÖ yaklaşık 515), Maroneia (İÖ yaklaşık 510), Neapolis (İÖ yaklaşık 500) ve Selymbria (İÖ yaklaşık 490). Karadeniz'in batısındaki Hellen kolonileri de kısa süre sonra yeni uygulamaya geçmişlerdir: Apollonia Pontika (İÖ yaklaşık 480-475), daha sonra Istrus (İÖ yaklaşık 460) ve Mesambria (İÖ yaklaşık 450-440)¹²⁶.

Sikkeleri darp ettiren otoriteler sikkeler üzerinde, genel olarak kentin kuruluş efsanesinden ya da anakentten tipler adapte etmek yoluyla amblem ve simgeler kullanmışlardır: Trakya Khersonesos'unda Kardias'ın anakenti Miletos'un aslanı, Samothraki sfenks, Selymbria'da horoz, Dikaia'da Herakles başı ve horoz, Ainos'ta Hermes başı ve kerykeion, Abdera'da ana kenti Teos'tan kopyaladığı oturan grifon (Teos sikkelerinden farklı olarak sağa değil, sola), Maroneia'da sıçrayan at ve Dionysos'un üzüm salkımlı asma sarmaşığı, Neapolis'te gorgoneion, Galepsos'ta Paros'un keçisi, Byzantion'da yunus üzerinde bir inek, Apollonia Pontika'da çapa ve kerevit, Mesembria miğfer ve tekerlek, Istrus biri baş aşağı iki erkek başı (Dioskuroi) ve yunusa saldıran bir kartal gibi sembol tipler kullanılmıştır¹²⁷.

İÖ 6. yüzyıl sonlarında Pers işgali para ihtiyacını önemli ölçüde artırmış ve güney Trakya'da, doğu Makedonia'da ve Paionia'da yeni darphanelerin açılmasını tetiklemiştir¹²⁸. İÖ 513'ten öncesine ait kimi darplar, örneğin 'Lete' tipi staterler, nymphe/satyrli erken Thasos sikkeleri büyük bir olasılıkla yerel kavimlerin Perslere ödediği tribüt ödemeleri olmalıdır: Söz konusu sikkelerin

¹²⁵ A.g.m. 267.

¹²⁶ Bkz. PAUNOV (58), 266.

¹²⁷ A.g.m., 266-267.

¹²⁸ KARSTEN DAHMEN, *Numismatic Evidence*, 43-47.

Akdeniz, Lykia, Mısır ve Levant'da bulunan definelere ele geçmesi bunun bir kanıtı olarak gösterilmektedir¹²⁹. Bu sikkeler Thrak (Derronlar, Bisaltlar, Edonlar, Odrisler, Orreskiler, Tyntenler) ve Paion (Ikhnaalar, Laealar) kavimlerinin isimlerine ve varlıkları sadece sikke darplarından bilinen bazı krallar adına (Edonlar kralı Getas, Bisaltlar kralı Mosses, Dokimos?) basılmıştır¹³⁰. Bölgedeki sivil darphanelerde basılan gümüş sikkelerin çok sayıda alt biriminin varlığı, kentsel merkezlerin bölgedeki erken gelişimine ve sikkenin günlük işlemlerde kullanıldığına işaret ediyor olmalıdır¹³¹. Güneydoğu Trakya'da (özellikle Dikaia, Abdera, Selymbria ve Trakya Khersonesos kentlerinde) görülen karmaşık kesirli sistem ve sikke ikonografisi Akhmenid Doğu'dan güçlü şekilde etkilenmiş görünmektedir¹³².

Hebros'un batısındaki bölgede darp edilen sikkeler ise "Thrako-Makedon" olarak adlandırılan ağırlık ölçüsündedir. Terim, yerel bir ağırlık sistemini tanımlamak için kullanılmaktadır¹³³. Pers Savaşları'ndan sonra sadece Derronlar, Edonlar/Getler, Bisaltlar/Mosseler, ve Orreskiler sikkelerinin varlığı sürmüştür¹³⁴. İÖ 460 sonlarında ise son "Thrako-Makedon" kavim sikkelerinin varlığı sona ermiştir¹³⁵. Bu sona eriş, Herodotos'tan öğrendiğimize göre¹³⁶

¹²⁹ SELENE PSOMA, "Greece and the Balkans to 360 BC" **The Oxford Handbook of Greek and Roman Coinage**, 157.

¹³⁰ Bkz. PAUNOV (58), 267.

¹³¹ A.g.m.

¹³² A.g.m.

¹³³ Üç farklı seri söz konusudur. Erken grup, ağırlığı 9.82 gram gümüş stater üzerine kurulmuştur ve Babil hafif (Pers) gümüş minasının (491 gram) 1/50'lik değerindedir ve Persia'da ve Doğu'da kabul görmesi niyetiyle bu ülkeler ile yapılacak ticaret için basılmış olmalıdır. Alt birimler 1/3 ve 1/6 şeklinde, yine doğuya ait bölümlerlerdir ancak bununla beraber Hellen birimleri obol ve drahmi de kullanılmıştır. Daha sonra yerel standardın ortalama stater ağırlığı 9.40 grama düşürülmüştür. Aslında iki drahmi birimi eş zamanlı olarak kullanılmıştır: Teorik olarak ağırlığı 3.68 gram olan ağır birim (Raymond serisi 3) ve 3.27 gramlık "hafif" bir birim (Raymond serisi 2). Bkz: CATHERINE C. LORBER, **Weight Standards of Thracian Toreutics and Thraco-Macedon Coinages**, 8-13.

¹³⁴ Bkz. PAUNOV (58), 267.

¹³⁵ Bkz. (68) PSOMA, , 157.

¹³⁶ HERODOTOS 5, 17.

Dysoron ve Pangaion dağlarındaki değerli metal yatakları ele geçiren Makedonia kralı I. Aleksandros'un yayılmacı politikasının bir sonucu olabilir¹³⁷.

“Thrako-Makedon” sikkelerin yayılım alanı göz önüne alındığında, özellikle de Derronlar ve Tynlerin sikkeleri söz konusu olduğunda kuzeye Paionia'ya ve Batı Trakya'ya yayıldıkları görülür¹³⁸. Daha önce Ionia'ya ait kabul edilen az sayıdaki elektron sikke “Thrako-Makedon” bölgesine aittir. Tümü Milet ölçüsünde basılmış olan sikkeler büyük olasılıkla, İÖ 499-494'teki Ion Ayaklanması'na sempati besleyen Dikaia'da, Akanthos'ta ya da Ennea Hodoi'de (daha sonra Amphipolis) basılmış olmalıdırlar¹³⁹.

3.2. Klasik Dönem

Pers gümüş sikkeleri (*sigloi*), Trakya'nın Karadeniz kıyısına İÖ 5. yüzyıl sonu – İÖ 4. yüzyılın ilk yarısında ulaşmıştır. Altın Pers dareikosları (*toksotai*) Dobruca'da Argamum'dan ele geçmiş bir defineden bilinmektedir¹⁴⁰.

Trakya'nın kuzey Ege'deki ve Batı Karadeniz'deki kıyı bölgelerinin Atina'nın Deniz İmparatorluğu'na İÖ 454-404 yılları arasında (Apollonia tribut listelerinde en erken İÖ 425/4 yer almakta) dahil olması, sikke buluntularıyla net şekilde tespit edilebilmektedir¹⁴¹. Perikles'in İÖ 437/6'daki Pontus Seferi'nden sonra kıyı Trakya'sının deniz ticaretindeki ve tahıl ticaretindeki önemi büyük ölçüde artmıştır¹⁴². Bu uluslararası işlemler için kullanılan başlıca para, arka yüzünde karakteristik tuna balığı figürü bulunan ve “kyzikene staterleri” olarak bilinen Propontis'teki Kyzikos'un altın stateridir (1 stater [yaklaşık 16 gram] = 28 drahmi = 7 Atina tetradrahmisi)¹⁴³. Kyzikenler kısa sürede Trakya'da yoğun bir şekilde kullanılmaya başlamıştır. Karadeniz'in batı kıyılarından çok sayıda

¹³⁷ DIMITAR DRAGANOV, *The coins of the Macedonian Kings. Part I: From Alexander I to Alexander the Great*, 49-51.

¹³⁸ ILYA S. PROKOPOV, *Coin Circulation in South-West Thrace During the Period 6th-5th Century BC*, 343-352.

¹³⁹ Bkz. (58) PAUNOV, 268.

¹⁴⁰ A.g.m.

¹⁴¹ A.g.m.

¹⁴² THOMAS FIGUERA, *The Power of Money: Coinage and Politics in the Athenian Empire*, 29-30.

¹⁴³ A.g.k. 524-527.

kyzikene stateri ele geçmiştir. Hem definelerden, hem de Apollonia Pontika, Mesambria ve Odessos'un khoralarından ele geçen münferit sikkeler olmak üzere, bölgeden toplanan birçok elektron kyzikene stateri, Karadeniz Trakya'sının ekonomik rolünün önemine işaret eder¹⁴⁴. Kıyı kentlerinin ticaret ağının, ana nehirler ve ana yollar sayesinde Trakya'nın içlerine genişlemesiyle başta Kyzikos kentinin elektron staterleri olmak üzere önemli miktar yabancı para bölgeye akmıştır. Son dönemde birkaç define ve 30'u aşkın münferit buluntu Oskios/Oescus (Iskar), Tonzos (Tunca) ve Hebros (Meriç) nehirleri yakınında ya da boyunda yer alan Sofya, Pazarcık, Stara Zagora, Plovdiv, Haskovo ve Kırçalı çevresinden toplanmıştır¹⁴⁵. Odryis krallarının ticaret ve vergi gelirlerini, II. Philippos'un altın staterleri çıkana kadar kyzikene staterleri ile hesapladığı bilinmektedir¹⁴⁶.

Yaklaşık aynı zamanda bir diğer geçerli para olan Apollonia Pontika'nın tetradrahmileri (yaklaşık 17 gram) de Karadeniz'in batı kıyısında dolaşmaktadır. İÖ 5. yüzyıl sonlarından İÖ 4. yüzyıl ortalarına kadar darbu süren paralar sınırlı sayıda basılmıştır. Bu serinin seyrekliği (80 kadar sikke bilinmektedir) büyük işlemler için az miktarda basıldıklarını düşündürmektedir. Hem kyzikene staterleri hem de Apollonia Pontika'nın tetradrahmileri, Karadeniz çevresindeki tahıl ticaretindeki alım-satımlarda kullanılmıştır¹⁴⁷.

Geç Arkaik ve Klasik dönemde Trakya'da en popüler gümüş sikkeler, neredeyse birebir aynı stilde olan Parion ve Trakya Khersonesos (Gelibolu Yarımadası) drahmileridir¹⁴⁸ (daha sonra hemidrahmi). Paunov, ön yüzlerinde gorgo başı bulunan Parion ve ön yüzlerinde aslan protomu bulunan Trakya Khersonesos'unun geç hemidrahmilerinin müşterek bir darphanede basılmış olduğunu öne sürmektedir¹⁴⁹. İki seri de, kendi darplarını kullanan Lysimakhos'un bölgeye hakim olmasıyla birlikte yaklaşık İÖ 323-320 yıllarında

¹⁴⁴ Bkz. (58) PAUNOV, 268.

¹⁴⁵ A.g.m.

¹⁴⁶ A.g.m.

¹⁴⁷ A.g.m.

¹⁴⁸ A.g.m, 269.

¹⁴⁹ A.g.m.

son bulmuştur¹⁵⁰. Parion ve Trakya Khersonesos kentlerinin darplarını barındıran defnelerin çoğunun Trakya'nın güneyinde, Hebros ve Tonzos nehirlerinin çevresinde yayılmaktadır¹⁵¹. Bu bölgenin doğu kısmında Parion ve Trakya Khersonesos'u hemidrahimleri, defnelerde çoğu kez Apollonia Pontika'nın hafifletilmiş drahmeleri ile birlikte bulunur. Apollonia Pontika'nın söz konusu sikkeleri güneyde Ahtopol/Sozopol'dan kuzeyde Constanța/Tomis arasındaki kıyı şeridini, İÖ 4. yüzyıldan İÖ 330'lara kadar domine eden sikkelerdir ve seyrek olarak Mesembria'nın diobolleri ile birlikte bulunur¹⁵².

Balkanların daha kuzeyinde, Istros drahmeleri İÖ 5. yüzyıl sonları ve İÖ 4. yüzyıl boyunca baskın olan yerel gümüş sikkelerdir. Kuzeydoğu Trakya, Dobruca ve Tuna Deltası'nda ve daha kuzeyde günümüz Moldova'sında toplu halde ele geçmiştirlerdir. Istros drahmeleri, Karadeniz havzasında önde gelen bir köle ihraç merkezi olması sebebiyle Tuna köle ticaretiyle ilişkili olabilir¹⁵³.

Arkaik birimleri, Klasik Dönem staterleri ve İÖ 390'dan sonra kullanmaya başladığı darbı birbirini takip eden üç evreli drahmeleri ile Thasos gümüş sikkelerinin bölgedeki dağılımı belirgindir. Thasos gümüşleri Trakya'nın güneybatısında ve iç bölgelerinde, özellikle Hebros, Strymon ve Nestos nehirlerinin yukarı ve orta çığırlarında yaygındır¹⁵⁴. Bu Thasos'un bölgeye olan yakınlığından değil, adanın kıyıdaki peraiia'sı üzerindeki ticari etkinliğinden kaynaklanmaktadır¹⁵⁵.

Rodoplarda ise Thasos sikkelerinin yerine yakındaki Maroneia¹⁵⁶ ve Abdera'nın¹⁵⁷ sikkeleri alır. Maroneia darpları İÖ 4. yüzyılda ve daha sonra İÖ 2. ve İÖ 1. yüzyıllarda özellikle önemlidir¹⁵⁸.

¹⁵⁰ JULIA ZVETKOVA, *Die Münzprägung der Thrakischen Chersones – Probleme der Chronologie und Periodisierung*, 27.

¹⁵¹ A.g.m., 21-24.

¹⁵² Bkz. (58) PAUNOV, 269.

¹⁵³ A.g.m.

¹⁵⁴ Bkz. (135) FIGUERA, 28.

¹⁵⁵ A.g.m.

¹⁵⁶ Maroneia için bkz.: EDITH SCHÖNERT-GEISS, *Die Münzprägung von Maroneia*; S. PSOMA, C. KARADİMA, D. TERZOPOULOU, *The Coins from Maroneia and the Classical*

Trakya Khersonesos (Gelibolu Yarımadası) ile Kyzikos, Parion, Thasos, Maroneia ve Abdera kentlerinin sikkeleri gerek nicelikleri, gerek yayılımları göz önüne alındığında Ege ve Propontis kentlerinin Trakya içlerine olan ekonomik etki ve nüfusunu belirgin şekilde yansıtır. Bu etki, ham maddenin ve ürünlerin Klasik dönem boyunca güneye ihraç edilmesinden kaynaklanmaktadır. Sikkeler, Thasos'un ekonomideki baskın rolünü göstermektedir¹⁵⁹.

İÖ 350'li yıllarda Makedonia Krallığı'nın yükselişi, Balkan Yarımadası'nın para sistemine büyük bir değişiklik getirmiştir. II. Philippos'un İÖ 352/351'de ve İÖ 342-340 arasında Trakya içlerini; III. Aleksandros'un İÖ 340 ve İÖ 335'de güney Trakya'yı istila etmesi sonrasında İÖ 320'lerin sonlarına kadar varlığını sürdürecektir Akhamenid modeli takip eden, satraplık benzeri bir yapı oluşturulmuştur¹⁶⁰. II. Philippos'un ve Aleksandros'un Attika birimindeki altın (İÖ 348/7) ve gümüş (İÖ 333'ten sonra) sikkeleri, özellikle Aleksandros'un askerlerinin döndüğü 323'ten sonra Trakya içlerine artarak ve hızla yayılmış; İÖ 320-315'ten sonra Makedon darbu olmayan, tüm altın, gümüş ve elektron sikkelerin dolaşımı (Gelibolu Yarımadası ile Parion, Kyzikos, Thasos, Istros, Mesambria ve Apollonia ve diğer kentler) son bulmuştur¹⁶¹. Krali Makedon sikkeleri ile Trakya içlerinin, özellikle ana yol ve yerleşim yerlerine uzak olan kısımlarının paraya geçişi gerçekleşmiştir¹⁶².

3.3. Hellenistik Dönem

Makedon kralları II. Philippos'un ve III. Aleksandros'un sikkelerinin, Erken Hellenistik Dönem Thrak sikke darbu üzerinde büyük etkisi olmuştur. Bu

City at Molyvoti: A Contribution to the history of Aegean Thrace, Meletemata 62, Atina, 2008.

¹⁵⁷ Abdera için bkz.: KATHERINA CHRYSANTHAKI-NAGLE, **L'histoire monétaire de Abdère en Thrace (VIe s. av. J.-C.-IIe s. ap. J.-C.)**.

¹⁵⁸ Bkz. (58) PAUNOV, 269.

¹⁵⁹ A.g.m.

¹⁶⁰ Bkz (58) PAUNOV, 270.

¹⁶¹ A.g.m.

¹⁶² A.g.m.

sikkeler, çoğunluğu bölgede bulunan definelerden olmak üzere büyük sayıda ele geçmiştir. Makedon krali sikkelerinin bölgeden büyük sayılarda ele geçmesi, Hellenistik Dönem için yaygın bir uygulama olarak askerlerin günlük yemek harcını (sitos/sitarchia) ödemek için bronz sikkeler kullanılması ile açıklanmıştır¹⁶³. Seutopolis, Kabyle, Pistiros, Pernik gibi önemli yerleşimlerde bronz Makedon sikkelerinin çok sayıda bulunmasının bir diğer açıklaması da Trakya'nın güneyinde yer alan Makedon garnizonlarının varlığıdır¹⁶⁴.

Makedon krali gümüş sikkeleri İÖ 330-320'lerde Trakya ve Balkanlar'm kuzeyinde en geçerli para olmuştur. II. Philippos'un gümüş sikkeleri hafif Khalkidike birimindedir; bu sebeple Makedonia, Paionia ve Trakya'da Attika birimindeki uluslararası Aleksandros gümüşlerinin çok daha dar bir coğrafik yayılımı vardır¹⁶⁵. III. Aleksandros'un sikkeleri yaşamı boyunca 26 darphanele çok fazla sayılarda basılmıştır ve sonraki yaklaşık 200-250 yıl boyunca Doğu Akdeniz'deki başlıca paradır: Makedon gümüşlerinin büyüktüğü olmuş ve bunun sonucunda Keltler ödemeleri sürekli olarak bu birimde istemişler ve daha sonra bunların yerel taklitlerini basmışlardır¹⁶⁶. Aleksandros'un tetradrahmi posthumusları Trakya'da (özellikle Mesembria ve Odessos'ta ve kısa bir süre Kabyle, Dionysopolis ve Kallatis'de) Roma'nın İÖ 72/71'de bölgeye egemen olmasına kadar basılmaya devam etmiştir ve İÖ 40'lara kadar serbest dolaşımı sürmüştür¹⁶⁷. III. Aleksandros'un tetradrahmi ve drahmileri ile birlikte altın stater ve distaterleri de Trakya'da serbestçe dolaşmış ve definelerden yoğun olarak ele geçmektedir. Antik dönemde ele geçmemiş söz konusu defineler ordudan terhis edilmiş askerlerin ve paralı askerlerin ödemeleri ile ilişkilidir. Aleksandros'un Doğu Akdeniz'deki darphanelerinde altın sikke basılması bu

¹⁶³ A.g.m.

¹⁶⁴ EMIL NANKOV, **The Circulation of Bronz Macedonian Royal Coins in Seuthopolis: A Re-appraisal**, 270-276.

¹⁶⁵ Bkz (58) PAUNOV, 270.

¹⁶⁶ A.g.m.

¹⁶⁷ A.g.m.

nedeni desteklemektedir. Buna ek olarak ganimet ve el koyma, askeri hazine ya da sivil birikimleri göstermektedir¹⁶⁸.

İÖ 323'te Trakya, Aleksandros'un somatophylakeslerinden ve en etkili komutanlarından biri olan Lysimakhos'a devrolunmuştur. Lysimakhos kendisini bölgenin savunma ve güvenliğine adanmıştır. Çeşitli başarıları sayesinde 42 sene boyunca bölgenin hakimi olmuştur. İÖ 309'da Trakya Khersonesos'unda, başkenti Lysimakheia'yı kurmuş ve burada bronz ve küçük birimlerde gümüş sikkeler darbeden bir darphane kurmuştur¹⁶⁹. Hayattayken özellikle İÖ 297/6'da ve İÖ 281'de, Lysimakhos ön yüzlerinde Ammon boynuzlarıyla tanrılaştırılmış Aleksandros başı; arka yüzlerinde oturan Athena Nikephoros resmedilen çok büyük sayılarda altın ve gümüş sikkeler darb ettirmiştir. Yönetimi altında, Karadeniz tahıl ticaretinden büyük bir devlet hazinesi toplanmıştır. Lysimakhos'un hazinesi Pergamon'da, gelecek Attalid sülalesinin kurucusu Philetairos'un korumasındadır. Yaklaşık 9000 talent (230 ton gümüş) büyüklüğünde bir hazine oluşturmuştur. Lysimakhos'un sikkelerinin büyük bir kısmı Trakya'nın kuzeyine ihraç edilmiştir. Lysimakhos'un sikkeleri Karadeniz çevresinde çok yaygındır ve bu sebeple ölümünden sonra yaklaşık 200 yıl boyunca, özellikle Khalkedon ve Byzantion'da olmak üzere İÖ 75/4 yılına kadar *posthumus* olarak basılmıştır¹⁷⁰. Lysimakhos'un ölümünden sonra Trakya, yabancıların istilasıyla ve büyük Hellenistik krallıkların çıkarları doğrultusunda hızla bölünmüş, buna rağmen para sistemi Aleksandros tetradrahmileri temelinde işlemiştir¹⁷¹.

Trakya'da Seleukos hakimiyeti nümizmatik kayıttan takip edilebilmektedir¹⁷². Trakya içlerinde II: Antiokhos'a ait çok sayıda bronz sikke ele geçmesi bunların *sitarkhia* olduğu şeklinde yorumlanmaktadır¹⁷³.

¹⁶⁸ A.g.m.

¹⁶⁹ MARGARET THOMPSON, *The Mints of Lysimakhos*, 165.

¹⁷⁰ Bkz. (58) PAUNOV, 271.

¹⁷¹ A.g.m.

¹⁷² Bkz. (115) ULRIKE PETER, 170.

¹⁷³ Bkz. (149) PSOMA et al, 228.

Tylis'teki Kelt krallığı, nümizmatik kayıta en iyi, en son hükümdarı Cavarus ile bilinmektedir: Aleksander tipi gümüş sikkeleri Kabyle'de basılmıştır. Cavarus'un bronz sikkeleri dört tiptir. "Apollon başı sağa/Nike" figürleri taşıyan en büyük birim diğerlerini sayıca domine eder ve yine Kabyle ve Apros'ta basılmıştır. Cavarus'un gümüş sikkeleri için Kabyle'yi görevlendirdiği, bronz sikkeler darpeden bir darphane olan Kabyle'nin bu sebeple, gümüş sikke darpeden bir darphaneden, olasılıkla en yakındaki Maroneia'dan kalıp getirttiği düşünülmektedir¹⁷⁴. Tylis krallığı, İÖ 218 ya da 213'te Cavarus yönetime karşı çıkan bir Thrak ayaklanması sonucunda yıkılmış olsa da, Kelt darpları bölgede son bulmamıştır: İÖ yaklaşık 150-90/80 yılları arasına tarihlendirilen belirgin Kelt stilindeki sikkeler, kuzey Trakya'dan ve Aşağı Tuna bölgesinden bilinmektedir¹⁷⁵. II. Philippos, III. Aleksandros ve III. Philippos Arrhidaios'un Makedon sikkelerinin taklidi olan bu sikkeler, açık bir stilizasyon, Hellence lejandın olmaması ya da bozukluğu, küçük pullar, düşük metal ayarı (55-62% gümüş, 31-40% kalay) gibi özelliklerinden kolayca tanınabilmektedirler¹⁷⁶.

Geç Hellenistik Dönem'de Trakya'da sikke darbı, sikke birimleri ve darp ettiren otorite açısından çok büyük bir çeşitlilik ile öne çıkar. Bunun nedeni politik değişkenlik ile güç merkezinin sürekli olarak değişmesidir. En sık ele geçen sikkeler arasında son Makedon kralları V. Philippos ve Perseus'un sikkeleri, Thasos tetradrahmileri ve bunların taklitleri, Birinci ve İkinci Makedonia Bölgeleri'nin sikkeleri, Mesembria ve Odessos'un Aleksandros tipi tetradrahmileri, 'Yeni Stil' Atina tetradrahmileri, Maroneia tetradrahmileri, Aesillas, Roma elçisi *legetes* Q. Bruttius Sura ve CAE•PR adına darp edilmiş Makedonia eyalet tetradrahmileri, Apollonia ve Dyrrhaechium İlyriae drahmileri, Byzantion'un Lysimakhos tipi tetradrahmileri, Mithridates Eupator'un Tomis, Kallatis ve Byzantion'da basılmış altın staterleri ile Abydos

¹⁷⁴ Bkz. (58) PAUNOV, 272.

¹⁷⁵ A.g.m.

¹⁷⁶ Bkz. (58) PAUNOV, 273.

ve Tenedos ile İlion ve Aleksandria Troas'ın tetradrahimleri gibi nadir sikkeler, Küçük Asya *kistophoros*'ları ve Ptolemaios sikkeleridir¹⁷⁷.

İÖ 90/80-50/40 yılları arasında Roma'nın Balkanlarda artan etkisinin bir yansıması olarak Trakya ve Tuna çevresinde büyük miktarlarda Roma Cumhuriyeti denariusu dolaşımdadır¹⁷⁸.

3.4. Roma Dönemi

Roma Cumhuriyeti egemenliğindeki Trakya'da, yeni para ihtiyacını karşılamak üzere Makedonia Eyaleti'nde İÖ 146 ve İÖ 80/75'de basılmış, Hellenistik standartta ve Hellence yazılı sikkeler dolaşıma sürülmüştür. Bunlar, Balkanların iç kısımlarında oturan ve II. Philippos ve III. Aleksandros zamanından beri tetradrahmiye alışık halk tarafından oldukça benimsenmiştir. Söz konusu Thasos ile Maroneia ve Makedonia Bölgeleri'nin tetradrahimleri kent paraları değil, Makedonia ve kıyı şeridi Trakya'sında basılmış Roma Eyalet Sikkeleri içinde değerlendirilirler. Devlet hazinesi yönetimi ve ticari belli nedenlerle Makedonia ve Akhaia Bölgeleri'ndeki Romalı yetkililerin, tüm sikkelerin Attika ölçüsünde basılmasını, tüm sivil işlemlerin ve vergi ödemelerinin Attika drahmisine göre yapılmasını bilinçli olarak dayattıkları anlaşılmaktadır¹⁷⁹.

Romalılar İÖ 75-71 arasında Güney Trakya'daki ve Makedonia'da Hellen gümüş sikkelerinin darbını sürdürmemişlerdir, fakat bunların serbest dolaşımını sürdürmüştür. Bu dönemde yeni basılmış gümüş sikke olmaması nedeniyle özellikle Trakya'nın güneyindeki topluluklar taklit sikkeler, özellikle de iyi tanınan Thasos tipinde taklit sikkeler üretmeye başlamışlardır. Yaklaşık İÖ 60

¹⁷⁷ A.g.m.

¹⁷⁸ Bkz. (58) PAUNOV, 273.

¹⁷⁹ A.g.m. Böylelikle Romalılar, bir tetradrahmi değişiminde 1.2 – 1.6 gram gümüşe karşılık gelen, 3.90 gram ağırlığındaki denarius ile 4.2 – 4.3 gram ağırlığındaki Attika drahmisi arasındaki %9-10'luk fark dolayısıyla, büyük kar elde etmişlerdir.

yıllarından İÖ 40'lı yılların sonlarına kadar çoğu define temel olarak bu taklit sikkelerden oluşmaktadır¹⁸⁰.

Geç Hellenistik paralarından Roma parasına geçiş büyük kesintiler ya da eksiklikler olmadan, kolay bir şekilde olmuştur. Sikke eksikliği çekilen bölgelere denarius tedarik edilmiştir. Roma'nın bölgedeki politik ve askeri kontrolü, tetradrahminin ve taklitlerinin yaklaşık İÖ 18/15-11/10 yılları arasında tamamen ortadan kaybolmasıyla tamamlanır ve olasılıkla Romalıların para dolaşımına yaptığı özel bir müdahale ile ilişkili olabilir. Gelecek 250 yıl boyunca Roma denariusu Trakya'yı domine eden para olacaktır¹⁸¹.

3.5. Thrak Krali ve Kavim Sikkeleri

Trakya'da yerleşik Bisaltlar, Derronlar, Bessler, Edonlar ve Getler kavimleri İÖ 6. yüzyıldan itibaren sikke darb etmişlerdir (**Lev. 1, 1-3**). Ayrım yapılmadan Thrako-Makedon sikkeleri olarak adlandırılan bu sikkeler İÖ 6. yüzyıl sonunda bölgede hakim olan Perslere ödeme yapmak amacıyla darb edilmiş olmalıdır¹⁸².

Thrak kral ve taht hakkı olan soylularının sikke darbu birçok çalışmada detaylı olarak incelenmiştir¹⁸³. Bu sikkeler çok az sayıdadır ve Trakya'nın İÖ 5. yüzyıldan İS 1. yüzyıl ortasına kadar olan para dolaşımında az bir etkisi vardır. Buna göre bu sikkelerin darbını, ekonomik değeri ya da ağırlığından ziyade, Thrak krallarının güçlü bir sembolik iddiası olarak değerlendirmek gerekmektedir¹⁸⁴.

Aralıklarla üretilmiş olan bu sikkeler sınırlı alanlarda dolaşmıştır ve III. Seuthes'in ve I. Rhoimetalkes'in sikkeleri dışındakiler büyük sayılarda değildir. Bunlar yalnız, kralın tahta çıktığı zaman otoritesini göstermek için basılmış, hükümdarlığı süresince basılmamıştır. Eldeki veri detaylı bir tartışma için

¹⁸⁰ İÖ 150-30/20 arasında Trakya'da sikkelerin dağılımının gösterimi için bkz. Çizelge 1 ve 2.

¹⁸¹ A.g.m.

¹⁸² Bkz.: YOUROUKOVA (114) 66-67.

¹⁸³ Bkz.: YOUROUKOVA (114) ve PETER (115).

¹⁸⁴ Bkz. (58) PAUNOV, 274.

yetersizdir; kimi durumlarda hükümdarların kronolojik sırası ve sikke darpları dahi kesin değildir¹⁸⁵.

Bununla beraber bu darplar, Thrak krallıklarının hanedan kökenlerine göre göreceli bir kronolojiye yerleştirilebilmektedir¹⁸⁶: Erken ya da Odrysler sikkeleri, Sparadokos'tan (İÖ yaklaşık 4/445-435) Ketrporis'e (yaklaşık İÖ 356) ve II. Teres'e (İÖ 350-341) kadar güçlü krallar tarafından darp ettirilmiş, çoğunlukla Attika biriminde gümüş sikkeler ve çok sayıda bronz sikke söz konusudur. Hellenistik Dönem'de III. Seuthes'ten (İÖ yaklaşık 330-300) Skostokos'a (İÖ 3. yüzyıl başı) çoğunlukla bronzdan basılmış tipik Hellenistik sikkeler söz konusudur. Geç dönemde ise Mostis'ten (İÖ 2. Yüzyıl sonu) Rhoimetalkes adlı son üç yöneticiye (İÖ 12/11- İS 45), stil ve ikonografisinde tipik Geç Hellenistik ve dönem sonuna doğru gittikçe daha çok Roma sikkelerinin etkisinde kalan darplar söz konusudur¹⁸⁷.

Odryslerin bilinen ilk kralları I. Teres (İÖ yaklaşık 450) ve oğlu Sitalkes'in (İÖ yaklaşık 450-424) bilinen darb edilmiş sikkeleri yoktur. Teres'in bir diğer oğlu Sparadokos'a ait ağzında yılan taşıyan kartal betimli sikkeleri (**Lev. 1, 4-5; Lev. 2, 6**). Olynthos kenti sikkelerinde kullanılmış olduğu için olasılıkla bu kentte darb edilmiştir¹⁸⁸.

Sitalkes'ten sonra Odrys hükümdarlarından Metokos'un (İÖ 415-391) çift balta betimli sikkelerini bilmekteyiz (**Lev. 2, 7**). Metokos'a sığınmış bir thrak soylusu II. Seuthes'in Ksenophon'dan askeri yardım istediği karşılığında Bisanthe'yi teklif ettiği bilinmektedir¹⁸⁹. Seuthes'e atfedilen ΣΕΥΘΑ ΑΡΓΥΡΙΑΝ ve ΣΕΥΘΑ ΚΟΜΜΑ yazıtlı gümüş sikkeler binici betim taşımaktadırlar (**Lev. 2, 8-9**).

¹⁸⁵ A.g.m.

¹⁸⁶ Thrak krallarının kronolojisi için bkz. Çizelge 4-5.

¹⁸⁷ Bkz. (58) PAUNOV, 275.

¹⁸⁸ OYA YAĞIZ, **Tekirdağ Arkeoloji Müzesi Sikke Koleksiyonunda Yer Alan Doğu Thrak Krallarına Ait Sikkeler** (yayına hazırlanıyor).

¹⁸⁹ KSENOPHON *Anabasis* 2, 36.

İÖ 4. yüzyılda hüküm sürmüş olan Hebryzelmiş (**Lev. 11-12a-b**), I. Kotys (**Lev. 3, 13; Lev. 4, 14**) ve Kersobleptes (**Lev. 4, 17**) sikke tiplerindeki birlik aynı soydan gelen kişiler olduklarını düşündürmektedir¹⁹⁰. Küçük boyutlu bronz sikkeler üzerinde ön yüzde Thrak Ana Tanrıçası olarak adlandırılabilir bir kadın başı vardır: Sikke yayınlarında Artemis, Demeter, Kybele, Bendis, Kotys/Kotyto gibi farklı tanrıçalar olarak tanıtılmaktadır¹⁹¹. Thrak Ana Tanrıçası tüm bu tanrıçaların özümsemiş bir formu olarak değerlendirilmektedir¹⁹². Arka yüzde yer alan çift kulplu kap ön yüz ile ilişkilidir: buğday ve su ölçmekte kullanılan ka ana tanrıçanın bir atribüsü olarak yorumlanmaktadır¹⁹³.

Makedon işgalinden sonra Hellenistik Dönem'de III. Seuthes'in ön yüzde kendi portresi ve Zeus başı taşıyan tiplerdeki Makedon etkili sikkelerinin arka yüzünde binici betimi yer alır (**Lev. 5, 22-23**).

Adyras (**Lev. 7, 28**), Kypsela (**Lev. 7, 29**) ve Heraion Teikhos (**Lev. 7, 30**) kentlerinden ele geçen kadın başı ve çift kulplu kap taşıyan sikkeler kentlerin doğu Odrys kralları etkisi altında olduğunu göstermektedir.

İÖ 3. yüzyıl ortalarında Kyspele'de hüküm sürmüş ve II. Ptolemaios tarafından İÖ 230 yılında öldürülmüş bir Makedon yönetici, Adaios'a ait sikkelerin (**Lev. 8, 33-34**) Hebryzelmiş, I. Kotys ve Kersobleptes'in sikkeleri ile aynı darphanede basıldığı düşünülmektedir¹⁹⁴.

İÖ 2. yüzyıl sonu - 1. yüzyıl başında doğu Trakya'da hüküm sürmüş Kainler hanedanından Mostis'in çok sayıda bronz sikkesi söz konusudur. Pontus kralı ile müttefik olan Mostis sikkelerinde yer alan Zeus/Hera ikilisi ve şimşek demeti üzerinde kartal motifi Pontus Krallığı sikke tipleri ile paraleldir (**Lev. 8, 37**).

¹⁹⁰ Bkz. YAĞIZ (181).

¹⁹¹ A.g.m.

¹⁹² A.g.m.

¹⁹³ A.g.m.

¹⁹⁴ A.g.m.

Krali ve kavim Thrak sikkeleri en başından beri Ege kıyısındaki darphanelerde üretilmişlerdir¹⁹⁵. Bu daha ziyade, Odrys krallarının ana darphanesinin bulunduğu Kypsela'da, Ainos'ta, Maroneia'da, Abdera'da ve daha seyrek olmak üzere Thasos'ta gerçekleşiyordu¹⁹⁶. Topalov'un, Odrys hanedanının I. Teres'ten sonra büyük kolu olarak tanımladığı Sparadokos, I. Seuthes, Hebrzyelmis, I. Kotys ve Kersobleptes'in Thrak Ana Tanrıçası'nın atribüsü ölçü kabı kotyle'yi taşıyan sikkeleri doğu Odrys krallarının sikkeleri; toplav'un küçük kol olarak tanımladığı Saratokos, Metokos, Amadokos ve II. Teres'in ve çift balta ve asma kütüğü taşıyan sikkeleri batı Odrys olarak tanımlanabilir¹⁹⁷. 8 mm - 10.5 mm ölçülerinde kalın pullar ve daha küçük kalıplarla karakterize belli bir grup bronz sikkenin, kimi Odrys hükümdarlarının (Metokos/Medokos, Kotys I ve Amadokos II) sikkelerinin darp edildiği, yeri belli olmayan bir darphanede, Hebrs'un yukarı çığıı yakınında yerel olarak üretilmiş olması mümkündür¹⁹⁸.

Yukarıda değinildiği gibi, Trakya'da krali sikke darbu düzensiz ve aralıklarla yapılmıştır ve ödeme aracı olarak bölgeler arası bir önem kazanmamıştır. Yalnız III. Seuthes'in ve I. Rhoimetalkes'in bronz sikkeleri gelişkin bir ekonominin işareti olarak büyük ölçekli darp sayılabilir. III. Seuthes yerel ihtiyaçları için büyük ölçüde yabancı sikkeler (Makedonia) kullanmıştır.¹⁹⁹

¹⁹⁵ Bk.z: PETER (115).

¹⁹⁶ Bkz. (58) PAUNOV, 275; Bkz. Çizelge 1.

¹⁹⁷ STAVRI TOPALOV, *Catalogue of Early Thracian Tribal Coins of 6th-5th Century B.C.*, 44-45.

¹⁹⁸ Bkz. (58) PAUNOV, 275.

¹⁹⁹ Bkz. Çizelge 3.

4-THRAK DİNİ ve SİKKELELER ÜZERİNDE YER ALAN DİNİ UNSURLAR

Thraklar arkalarında yazılı kaynak bırakmamışlardır. Bu nedenle Thrak pantheonuna ve dini inanış ve uygulamalarına ait kimi bilgileri, dolaylı bir yolla Hellen yazılı kaynaklarından öğrenmekteyiz. Öte yandan, söz konusu Hellen anlatımlarında Thraklara yalnızca ara sıra ve düzensiz bir şekilde değinilmektedir²⁰⁰. Söz konusu düzensizlik ve dolaylılık nedeniyle Hellen kaynaklarının, Thrakların dini kavram ve uygulamalarına ancak kısmi ve önyargılı bir bakış sağladığı söylenebilir. Kült ile ilgili çeşitli görünümlere ilişkin ek nitelikte bilgi ise Thrak yazıtlarından ve Thrak yerleşim ve kutsal alanlarının arkeolojik açıdan araştırılması ile kazanılmaktadır²⁰¹.

Archibald, Hellen yazılı kaynakları içinde ‘Herodotos’un Tarihi’ni, ‘Antik Thrak Dini’ için ‘eşsiz bir kaynak niteliğinde olan yegâne eser’ şeklinde tanımlamaktadır²⁰². Herodotos’a göre Thraklar yalnız Ares, Dionysos ve Artemis’e bağlıdır. Herodotos, bu tanrılar dışında, Thrak soylularının ataları ve koruyucu tanrıları olarak Hermes’e bağlı olduklarını iletmektedir²⁰³. Archibald, Herodotos’un Trakya’nın bölgelerini yalnız belli dini uygulamalar ve bunların çeşitlemelerine göre değil, ayrıca bölgelere göre değişken temel dini kavramlara göre ayırdığını aktarmaktadır²⁰⁴. Epigrafik kayıtlarda ve daha geç döneme ait literatürde yer alan ipuçları, Trakya’da Hellen ve Latin tanrı isimlerinin giderek yaygınlaştığını göstermesine rağmen Archibald, Hellen ve Latin tanrı isimlerinin giderek yaygınlaşmasının Thrak kült uygulamalarında ne derece etkili olduğunu açık olmadığını önermektedir²⁰⁵.

²⁰⁰ Bkz. (3) BREDOW, JOHANNES NIEHOFF et al, 491; ZOSIA HALINA ARCHIBALD, **The Odrysian Kingdom of Thrace, Orpheus Unmasked**, 94-102.

²⁰¹ Bkz. (3) BREDOW, JOHANNES NIEHOFF et al, 491; ZOSIA HALINA ARCHIBALD, **Thracian Cult – From Practice to Belief**, 427-468.

²⁰² Bkz. (3) BREDOW, JOHANNES NIEHOFF et al, 491.

²⁰³ HERODOTOS 5, 7-8.

²⁰⁴ Bkz. (3) BREDOW, JOHANNES NIEHOFF et al, 491.

²⁰⁵ A.g.m.

Thraklarla ilgili birçok çalışmada Herodotos'un "Trakyalılar, Hintliler'den sonra en kalabalık halktır ve siyasal birliği sağladıkları takdirde fethedilemezler" sözleri yer alır²⁰⁶. Herodotos'un bu kısa tanımlaması, gerçekten de antik Thrak kavimlerinin yapısı ile ilgili birçok konuyu açığa vurmaktadır. Siyasal birliklerin Trakya'da çok kısa ömürlü olması, Trakya'daki dini hareketlerin birliğiyle ilgili şüphe doğurmaktadır. Bu sebeple 'Trak Dini' başlığı tartışmalı bir konu başlığıdır²⁰⁷. Kostadin Rabadjiev, etnik ve/veya politik topluluklar ya da yerleşimler içinde yakın bir ilişki içinde olan geleneksel toplumlarda düşünce birliği oluştuğunu, Herodotos'un kimi kavimler dışında Thrakların benzer bir yaklaşım içinde olduğunu söylemesine rağmen Thrakların, dinlerinde açık bir şekilde görüldüğü gibi büyük olasılıkla birbirlerinden farklı olduklarını öne sürmektedir²⁰⁸.

Rabadjiev antik dönemde Thrakların inanışlarını üç dönemde incelemektedir. Buna göre 'Thrak Dini'ne ilişkin ilk karakteristik özellikler, Geç Bronz Çağı ve Erken Demir Çağı'ndan itibaren görülmeye başlanır. Bununla birlikte Hellen yazılı kaynaklarında 'Thrak Dini'ne ilişkin veri en erken veriler ve tanrı görüntüleri taşıyan ithal malzeme ancak, olasılıkla Trakya kıyılarında kurulan Hellen kolonileri ve Trakya içlerindeki ticaret yerleşmeleri dolayısıyla İÖ 5. yüzyıldan itibaren bilinmektedir. Bu gelişmeler aynı zamanda Odris Krallığı'nın yükselişi ile paraleldir ve krallığın elit sınıfının Hellenizasyonuna işaret etmektedir. İÖ 1. yüzyıldan itibaren Balkanlar'da artan Roma etkisi ve nihayet Trakya'nın Roma Eyaletleri şeklinde düzenlenmesi ile Trakya 'Roma Dini'nin etkisine girer ve bu durum Hıristiyanlığın resmi din ilan edilmesine kadar sürer²⁰⁹.

4.1. Pantheon

Rabadjiev, Athenasios 12.531e'de aktarılan kral Kotys'in, ziyafet ettiği ve tanrılara sunu yaptığı *symposia* için 'derelerin suladığı gölgeli ağaçlıkları'

²⁰⁶ HERODOTOS 5, 3.

²⁰⁷ KOSTADIN RABADJIEV, *Religion*, 443.

²⁰⁸ A.g.m.

²⁰⁹ A.g.m.

seçmesine dikkat çekerek, bu açık havada ayin yapma geleneğinin, Thrakların tanrılarının her yerde bulunduğu inanmaları ile ilgili olabileceğini önermektedir. Thrak tanrıları insan görünümüdür: Rabadjiev, Ksenophanes'ten günümüze kalan bir fragmana dayanarak Thrak tanrıların açık mavi gözlü ve kısl saçlı olduğunu söylemekte ve bu tanrıların evleri olarak göklerin düşünölebileceğini önermektedir Rabadjiev, Polyainos'un Kebreniler ve Sykaiboalar'ın reisi ve Hera ile özdeş bir tanrıçanın rahibi olan Kosingas'ın, Thraklar kendisine boğun eğmeyi kestiğinde gökyüzüne tırmanıp tanrıçaya itaatsizliklerini haber vermek için birçok uzun merdiven topladığını, korkuya kapılan Thrakların Kosingas'ın emirlerine uyacaklarına dair yemin ettiklerini aktarmaktadır²¹⁰.

Geç Tunç Çağı Trakya'sında kişileştirilmiş tanrı kavramına ait arkeolojik veri eksiktir. Bununla beraber, Geç Tunç Çağı'na tarihlendirilen Razlog'tan ele geçmiş bir taş levha üzerindeki "güneş teknesi"nin önünde ithyphallic bir savaşçı figürü, dönemin çanak çömleği üzerindeki boyama ve kazıma dairesel bezeme ile birlikte değerlendirildiğinde Rabadjiev'e göre güneş kültüne işaret etmektedir²¹¹. Herodotos Thrakların yalnız Ares, Dionysos ve Artemis'e taptıklarını, krallarının ise tüm tanrıların üstünde Hermes'e taptıklarını ve yalnız ona yemin ettiklerini ve soylarının ondan geldiğini iddia ettiklerini aktarmaktadır²¹². Rabadjiev, Herodotos'un güvenilirliğini sorgulamakta ve tanrıların Thrak adları olmamasına rağmen daha İÖ 5. yüzyılda Trakya dininin ileri derecede Hellenizasyonunu inandırıcı bulmamaktadır: Herodotos'un Hellen okuyucuları için sık başvurduğu gibi Thrak tanrılarının Hellen karşılıklarını "çevirdiğini" önermektedir²¹³. Rabadjiev, Thrak elite göre en onurlu yaşamın başıboşluk, en prestijli işin savaş, en aşağılanan işin ise tarım olduğunu aktarmakta ve buna göre Thrak elitinin yaşam aktivitelerini tanrılarla ilişkilendirmektedir: şarapla ziyafet etmek (Dionysos), savaşmak (Ares) ve avlanmak (Artemis). Başka bir pasajda Herodotos Thrak ve Paion kadınların

²¹⁰ A.g.m.

²¹¹ A.g.m.

²¹² HERODOTOS 5, 7.

²¹³ Bkz. (119) RABADJIEV, 444.

Artemis Basilea'ya kurban sunduklarını aktarı²¹⁴. Rabadjiev, Herodotos'ta geçen²¹⁵ Getlerin taptığı Zalmoksis'in olasılıkla bir *anthropodaimon* olduğunu önermektedir. Herodotos Apsinthlerin Pleystor'a insan kurban ettiklerini aktarmaktadır²¹⁶. Rabadjiev, Herodotos dışındaki kaynaklardan, diğer Thrak tanrıları arasında, Atina'da 430/429'da resmi kültü kurulan Bendis, Kotytto isimlerini saymaktadır. Rabadjiev'e göre bu çeşitlilik, Trakya'da kültün kavimsel doğasını ve ortak bir Thrak pantheonunun ve ideasının yokluğunu göstermektedir²¹⁷. Thrak birliğinin olmayışı kısa dönem işbirlikleri ve devletlerin bir sebebidir. Bununla beraber kimi araştırmacılar çeşitli tanrıların, üstün erkek tanrı ve Ana Tanrıça'nın birer yerel çeşitlemesi olduğunu iddia etmektedir²¹⁸.

Trakya'nın iç bölgeleri ile ilgili en erken epigrafik veri İÖ 4. yüzyıldan gelmektedir ve daha erken bir dönemde Herodotos tarafından değinilen tanrı Dionysos'un Trakya'daki varlığını kanıtlamaktadır²¹⁹. Parça halinde ele geçmiş yazıtta ayrıca yerel bir Thrak tanrısından bahsedilip bahsedilmediği bilinmemektedir. Yine İÖ 4. yüzyıla tarihlenen, Rogozen Hazinesi'nden ele geçen yazıtlı testi üzerinde, Kotys Apollon'un çocuğu/köle'si olarak geçmektedir: "Kotys Apollonos pais"²²⁰.

Hellenistik Döneme tarihlendirilen veriler, Thrak dininin Hellenizasyonu yorumunu güçleştirmektedir. Özellikle sofa takımları, askeri donanım ve at koşum takımları üzerinde tanrıçaların ve atlıların yer aldığı yerel görünümlü sahneler söz konusudur. Poroina Rhytonu üzerinde bu tür figürler söz konusudur. Kabın her iki yüzünde oturan bir kadın figürü, elinde rhyton ve phiale tuttuğu halde görülmektedir ve libasyon yapmaktadır. Bir kenarında ona doğru dönmüş bir rahibe ya da tapınan figürü bulunur. Rogozen Hazinesi'ndeki

²¹⁴ HERODOTOS 4, 33.

²¹⁵ HERODOTOS 4, 94-96.

²¹⁶ HERODOTOS 9, 119.

²¹⁷ Bkz. (119) RABADJIEV, 444.

²¹⁸ Bkz. (112) ARCHIBALD, 491.

²¹⁹ ZOSIA HALINA ARCHIBALD, *Orpheus Unmasked*, 437.

²²⁰ GEORGI MIHAILOV, "The Inscriptions" *The Rogozen Treasure*, 56-57.

testiler üzerinden bilinen tanrıçalar yine simetrik kompozisyonlarda rahiplerin sürdüğü atlı arabalarda görülürler: Bunlardan biri -belki de hayat vermeyi temsil eden- bir bahar dalı ve phiale, diğeri –olasılıkla can almayı ifade eden- ok ve yay taşımaktadır. Rogozen Hazinesi'nden bir diğeri testide yine bir tanrıça simetrik kompozisyonda iki kere gösterilmiştir: Bir aslan üzerine oturduğu halde ve bir ok ve yay tutarken görülmektedir. Hellen pantheonu ikonografisinden alınan öğeler takip edilebilse de Rabadjiev bunların bunların tam olarak neyi simgeledikleri; Hellen tanrıların Thrak kopyaları ya da Thrak tanrıların görünümleri mi olduğu; Hellen kültürünün evrenselliğini ya da Thrak kültürünün özgünlüğünü simgeledikleri konusunda net değildir²²¹.

Rabadjiev, Hellen kökenli olmayan ve Trakya'da en popüler tanrı olan Dionysos'un Trakya'daki varlığını, tanrının farklı tapınımlarından yola çıkarak Trakya'nın kavimsel politik yapısıyla ilişkilendirmekte ve tanrının popülerliğini de bu 'doğal' yapıyı betimleyen bir 'doğa' tanrısı oluşuyla açıklamaktadır. Dionysos'un kimi görünümlerinin, örneğin güneş kültü ile ilişkisinin, Thrak soylu sınıfı arasındaki popülerliğinin ve krali sikkeler üzerindeki tanrının görünümlerinin yer almasının, Hellen Dionysos'u ile benzer, yerel bir Thrak tanrısına işaret edebileceğini önermektedir. Bessilerin kehanet ocağında bir Dionysos rahibesinin kehanetlerde bulunduğu ve Sabazios'a tapıldığı gibi Roma tanrıları Sol ve Liber'e de tapıldığını aktarmaktadır. Rabadjiev'e göre bu durum, Thrak tanrıların doğasının farklılığını açıklamaktadır ve Hellenlerin 'barbar' dünyanın alışılmadık özelliklerini Hellen terimleriyle açıklamaya çalışmaları ile ilişkilidir²²².

Thrak Dionysosu'nu, Orpheus inancıyla da Kabeiroi Gizemleri ile paralel yorumlayan akademik çalışmalar bulunmaktadır. Bunlara göre Trakya Orpheizmi, Thrak soylu sınıfının, Evren'in yaratılışı ve var oluşu ile ilgili prensipleri telkin eden sözlü bir öğretisidir. Söz konusu prensipler Zagreus tarafından temsil edilen khitonik güçler ile Orpheus tarafından simgelenen güneşin güçlerinin uyumu ile ilgilidir. Ana Tanrıça ve siyasi olarak kral ile

²²¹ A.g.m. 446.

²²² A.g.m.

özdeşleştirilen güneş oğlunun ilişkisi sırasında oluşan evrenin ortaya çıkışıyla ilgili süreçleri anlatan Thrak Orpheizmi'nin ortaya çıkışı için önerilen tarih aralığı İÖ 2. bin ortaları ile İÖ 9.-8. yüzyıllar arasındadır. Thrak Dionysos'unu Kabeiroi Gizemleri ile ilişkilendiren yorum ise, Thrak soylu sınıfı ideolojisine bir Kuzey Ege geleneği katkısı olarak değerlendirilmektedir²²³. Rabadjiev bu tür öğretilerin, Thraklar gibi okur-yazar olmayan, siyasi bütünlüğü bulunmayan toplumlarda yaygın olduğunu kabul etmenin zorlama olacağını söylemektedir. Yazılı kaynaklar ve arkeolojik veriler arasındaki çelişkiyi, farklı Thrak kavimlerinin dini hayatlarında Hellenlerden farklı şekillerde etkilenmiş olması ile açıklamaktadır. Rabadjiev bu duruma göre, Thrakların ortak bir pantheonu olmadığını ihtimalini desteklemektedir²²⁴.

Thrak kabilelerinden Kebrenlerin reisi ve aynı zamanda rahibi Kosingas'a, Bessler'in Dionysos rahibi Vologaeus'a ve daha başka rahiplere ilişkin kayıtlar, bu kişilerin üst sosyal statüsünü göstermektedir. Bu da kralın, mithoslar döneminde kral-rahipten miras olarak geçen rahiplik görevlerine işaret ediyor olmalıdır: Yukarıda değinilen, olasılıkla bir Thrak kralı olan Kotys'in Apollon'un oğlu ve kölesi olması bunun bir örneğidir²²⁵.

Roma'nın bölgeye hakim olması dini hayatın organizasyonunda birçok değişikliğe neden olmuştur: Resmi Roma tanrıları ve yeni tanrılar ortaya çıkmıştır. Bunların arasında Roma İmparatorluğu genelinde en çok sevilen kültürler olan Doğu ve Mısır kültürleri de vardır. Bu değişiklikler aynı zamanda rahiplerin statüsünde de değişikliklere neden olmuştur. Rahipler artık imparatorluk yönetiminin hiyerarşik sisteminde ve eyalet hükümetinde ve belediyelerde kent memurları olarak yer alırlar. Roma kültürleri emperyal gücün resmi propagandası ile ilişkilidir. Iupiter Optimus Maximus, Iuno Regina ve Minerva Augusta'dan oluşan Capitol üçlüsü ile Dea Roma ve hükmeden imparatorun resmi kültürü bu propaganda programını oluşturur. Bu tür kültürler özellikle orduda, yönetici görevi olan İtalyan yerleşmeciler, tüccar ve rahipler

²²³ A.g.m.

²²⁴ A.g.m.

²²⁵ Bkz. (119) RABADJIEV,446.

arasında ve özellikle sınır eyaletleri Moesia Superior ve Inferior'da popülerdir²²⁶.

Mısır'ın Sarapis ve İsis kültleri ile Anadolu'yu Kybele ve Attis ile Hypsistos bu dini hayat bileşenlerini tamamlamaktadır. Hellenistik Dönem'de Trakya'da bunların tümü bilinmektedir. Roma Dönemi'nde, çoğu Hellen ya da Doğulu yerleşimcilerce adanmış münferit adaklar ve dini objeler yönetim merkezlerinde bulunmuştur. Suriye kökenli tanrı Iupiter Dolikhenus, Moesia Inferior'daki doğulu askerler arasında son derece popülerdir ve Romalı Iupiter kültürünün yerini almıştır. Thracia'dan sonra Moesia askeri kamplarında da yaygınlaşmaya başlayan Mithras kültü genel olarak Hellen, Romalı ya da doğulu isimleri taşıyan kişilerce tapınım görmüştür ve seyrek olarak Thrak kökenli isimlerle karşılaşmaktadır. Rabadjiev, Thrakları bu yabancı kültürlerden net olarak uzak görmektedir, fakat Phyrig Sabazios'u bir istisna teşkil etmektedir: Serdica'daki Sabazios rahibi Thrak isimlidir ve daha erken dönemde gerçekleşmiş bir dini kaynaşmaya işaret ettiği önerilmektedir²²⁷.

Sonuç olarak, Hellen tanrılarının Thrakların anlayışına göre şekillendiği ve algılandığı bir pantheon'dan bahsedilebilir. Herodotos Thraklar'ın "Tanrılar arasından yalnız Ares, Dionysos ve Artemis'i sayarlar" aktarımı kısmen doğrudur²²⁸. Ares'in aslında Trakya'da yaşadığı, Dionysos'un doğudan gelen bir tanrı olduğu ve Artemis'in Bendis ile özdeşleştiği bu din anlayışının tam olarak Hellen etkisinde olduğu söylenemez.

Bendis²²⁹ Thrakların en bildik yerel tanrıçasıdır. Thrak dini ile ilgili ilk sorun Bendis ve Artemis kimlikleri olacaktır. Herodotos'un Bendis'i Thrak tanrıları arasında saymama nedeni yazarın tanrıçayı²³⁰ Artemis ile özdeşleştirmiş olmasıdır.²³¹

²²⁶ A.g.m. 447.

²²⁷ A.g.m.

²²⁸ HERODOTOS 5, 7.

²²⁹ ZLATOZARA GOCEVA ve DIMITER POPOV, **Bendis**, LIMC III, 95-97.

²³⁰ HERODOTOS. V, 7.

²³¹ KAZAROW, **Thrake (Religion)**, RE, 505.

Bendis kùltü ve ikonografisine ait bilgilerimiz özgün Thrak kaynaklarından değil, Hellen yazarlarının ve sanatçılarının ürünlerinden elde edilmektedir. Bununla beraber Bendis'in Thrakların "Büyük Ana Tanrıça"ya karşılık gelen tanrıçasından kaynaklandığı kabul edilmektedir. Tüm bitki ve hayvanların, tüm doğanın koruyucu büyük tanrıçayı karşılamaktadır. Thrak tanrıçası olan Bendis İÖ 6. yüzyılda Hellenler tarafından bilinmektedir. Bendis Artemis olarak, Hekate olarak ya da Persophone olarak tanımlanmaktadır²³². İkonografisinde Avcı Artemis ile özdeşleştirilmeye çalışılmıştır: av botları, Phyrig başlığı ve geyik derisi ile gösterilir²³³. Tipik olan çift mızrağıdır. I. Nikomedes'in Bithynia sikkelerinde benzer bir ikonografisiyle karşımıza çıkmaktadır²³⁴.

Avcı tanrıça olarak görüldüğü Styrron, Axios ve Nestos vadilerinde Hellenistik ve Roma dönemlerinde Artemis ile kaynaşmıştır. İmparatorluk Dönemi'nde Trakya'nın güneyinde Artemis, Kybele, Artemis Phosphoros; Serdica (Sofya) ve güneyindeki Rhodoplar bölgesinde de olasılıkla Hera ile özdeşleştirilmiştir. Philippopolis (Plovdiv) ve Ege kıyısında Bendis isminden türetilmiş tanrı isimlerine rastlanmaktadır. Bendis kùltüne, takviminde Bendidaion adında bir ay olan Bithynia'da da rastlanmaktadır.

Erken Hellenistik Bendis'i için kanıt yoktur. "Büyük Ana"nın bir görünümü olarak görülmektedir. Atina'da büyük kurban töreni ile kutlanan bir festivali vardır. Festival 19./20. Thargelion'da başlar, odak noktasında geceleyin at üstünde meşalelerle yapılan bir alay oluşturur. Kent merkezindeki prytaneiondan Pireus-Munikhion'daki tapınağına yapılan alay ile burada sona erer²³⁵. Bunlara ek olarak Laureion'da maden köleleri ile ilgili bir kutsal alan ve Salamis'te bir diğeri kutsal alanı vardır. Bendis kùltünün Atina'da kabul edilmesi 430 yıllarına rast gelen ve Peleponnesos Savaşı öncesinde Thraklarla yapılan bir dostluk anlaşması üzerine gerçekleşmiş olmalıdır. Dikkati çeken *orgeones* olarak organize olmuş kùlt yürütücülerinin hem Thraklardan hem de Atinalılardan

²³² HERODOTOS. 4, 33; 5, 7.

²³³ DÖNMEZ-ÖZTÜRK, *Trakya Tanrıları ve Kültürleri*, 55.

²³⁴ BARCLAY W. HEAD *Catalogue of Greek Coins in the British Museum*, 519.

²³⁵ Bkz.: (143) DÖNMEZ-ÖZTÜRK, 56.

oluşuyor olmasıdır. ‘Yeni Tanrıça’nın yabancılığı, Ares ve Dionysos gibi çoktan beri pantheona eklenmiş olan tanrılarla birlikte ‘Trakyalı Tanrılar’ tanımını altında azaltılmıştır²³⁶. Kratinos’un fragman şeklinde ulaşılmış Trakyalı Kadınlar komedisinde Bendis kültürünü orjistik olarak gösterse de Bendis isminin kız çocuklarına verildiği bilinmektedir²³⁷.

Tanrıçanın ikonografisini gösteren malzemenin çoğunluğu Hellas’tan ele geçmiştir. Tanrıça çoğu kez sol bacağı hafif bükülmüş şekilde ve hafifçe özne uzatılmış olarak gösterilmektedir. Sağ elinde sıklıkla bir patera tutmaktadır ve sol elinde bir ya da iki mızrak tutar. Genel olarak belinden sarılı kısa bir khiton üzerine omuzlarından dökülen bir manto giymektedir. Başında Phyrig başlığı, ayaklarında av botları ile gösterilir. Goceva, Herodotos’ta Artemis Basileia olarak geçen tanrıçanın Bendis ve Trakya Artemis’inin synkretizasyonu olabileceğini önermektedir.

Bendis’in ikonografik tipi İÖ 4. yüzyıl Hellen atölyelerinde doğmuştur. Bununla birlikte Trakya orijinine ait kimi özellikler ayırt edilebilmektedir: alopeksis ya da Phyrig başlığı, iki mızrak. Hemen her zaman kısa khiton giymektedir. Çoğu kez sol omzunun altından geçirek bel çevresine bağladığı bir hayvan postunu da kısa khitonunun üstüne giymektedir. Omuz ve göğüsleri Trakya’ya özgü bir giysi olan *zeira* içindedir. Ayakta statik duran tanrıça yalnız Bithynia sikkelerinde otururken gözükmektedir.

Kotyto/Kotys Thrakların en köklü inancı olan Ana Tanrıça kültü ile ilişkilidir²³⁸. Strabon, Aiskhylos’un Kotytto’yu Thrak kavmi Edonların tanrıçası olarak tanıttığını iletmektedir²³⁹. Strabon tanrıçayı tüm Thraklara atfeder. Strabon tanrıça için düzenlenen toplantıların Dionysos ve Phyrig Ana Tanrıçası

²³⁶ HERODOTOS. 5, 7.

²³⁷ CHRISTOPH AUFFARTH, **Bendis**, DNP 2, 558-559.

²³⁸ Bkz.: (143) DÖNMEZ-ÖZTÜRK, 57.

²³⁹ STRABON 10, 3, 16.

kültünde düzenlenen orjistik toplantılara benzer olduğunu, Phyrig ve Thrakların aynı kökenden olmasına bağlayarak aktarmaktadır²⁴⁰.

Tanrıçanın ikonografisi bilinmemekle birlikte Odryslerin sikkelerinde yer alan bir kadın tanrıça ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Kap bu nedenle iki isimlidir. *Kypsele* sikkelerin darp edildiği Kypsala'nın konuşan sikkelerine, *kotyle* ise tanrıçanın adribüsüne işaret etmektedir. Kimi Odrys krallarının sikkelerinde yer alan çifte baltanın da tanrıçanın atribüsü olduğu düşünülmektedir²⁴¹.

Odrys kralı Kersobleptes'in arka yüzlerinde kotyle yer alan sikkelerinin ön yüzündeki kadın başının tanrıçayı gösterdiği iddia edilmiştir (**Lev. 5, 17**). Öte yandan söz konusu kadın başının Artemis ve Demeter başı olduğunu iddia eden araştırmacılar da vardır. Buna göre söz konusu sikkelerdeki kadın başının tanrıçanın yegane tasvirleri olması ihtimali vardır. Kotyttto Hellen pantheonuna Atina ve Korinthos'ta Timandros'un kızı ve Helliotis'in kız kardeşi olarak girmiştir. Müttefiklik ilişkileri, ticaret ve Thrak göçmenlerin bölgedeki varlığı nedeniyle tanrıça bölgede kendine yer bulmuş olmalıdır²⁴².

Sabazios/Zagreus/Dionysos yılan kılığına girmiş Zeus'un Persephone ile çiftleşmesinden olduğuna inanılan Sabazios insanlara tarım ve hayvancılığı öğreten bir tanrı olduğu kabul edildiği için Dionysos ile özdeşleştirilir ve Thrako-Phyrig kökenli olduğu düşünülmektedir. Sabazios kültürü İÖ 5. yüzyıldan itibaren Dionysos ve Orpheus Güzemleri ile birlikte Atina'da kabul görmüştür. Sabazios Makedonya'da da başta II. Philippos olmak üzere kral hanedanı kültürüdür. Sabazios Hellenistik Dönem'de, doğa ve insanlar üzerinde hakim olarak kabul edildiği için Hellenistik hükümdarlarca saygı görmüş ve Anadolu'da yaygın tapınım görmüştür²⁴³.

²⁴⁰ Bkz.: (143) DÖNMEZ-ÖZTÜRK, 57.

²⁴¹ A.g.m. 58; Bkz. (61) PETER, 49.

²⁴² Bkz.: (143) DÖNMEZ-ÖZTÜRK, 58

²⁴³ A.g.m. 59.

Philippopolis'te bulunmuş bir adak steli üzerinde tanrı, Phyrig giysileri ile gösterilmektedir. Bir Phyrig theonymi olan Sabas'tan türetilmiş olan Sabazios erken Hellen kaynaklarının Dionysos ile ilişkilendirdiği bir Phyrig tanrısıdır ve Dionysos olarak Orpheus Gizemleri mitolojisinin merkezinde yer almaktadır. Bebek Zagreus Zeus'un tahtına tırmanmıştır. Zeus Zagreus'u kendisi ardılı ilan etmiş ve tahtına oturtmuş, Hera'dan koruması için Apollon'u görevlendirmiştir. Buna rağmen titanlar Zagreus'u aralarında bir aynanın da olduğu çeşitli oyuncaklarla kandırmışlar ve niyahet parçalara ayırmışlardır. Athena tanrının kalbini alarak Semele'ye vermiş, bu kalpten içen Semele daha sonra Dionysos'u doğurmuştur²⁴⁴.

Trakya'nın en yaygın tapınım gören kültlerinin ilk sıralarında yer alan Thrak Atlısı ya da Tanrı Kahraman kültürüdür (Ek no. 4 ve 6). Tanrı, Trakya genelinde tespit edilmiş düzinelerce kutsal alanından ve ele geçen yaklaşık binden fazla saydaki stelin üstündeki görüntülerinden iyi bilinse de tanrının kimliği ve karakteri açıklanabilmiş değildir. At sırtında av sırasında betimlenen tanrının doğanın uyanışı ile ve ölümden sonraki dünyayı gösterdiği düşünülmektedir. Doğanın yeniden uyanışı yer altı tanrılarıyla ilişkilendirilmektedir. Thrak Atlısı'nın genel olarak sunak, yaban domuzu, ağaç, yılan ve köpek atribüleri ile gösterilmesi yeraltı ile ilişkili bir tanrı olduğunu gösterdiği önerilmektedir. Thrak Atlısı'nın Homeros'un İliada'sında Troia surları önünde öldükten sonra kahramanlaştırıldığı anlatılan Trakya kralı Rhesos olduğu öne sürülmüştür²⁴⁵.

Thrak Atlısı'nın bölgesel hatta yerel ölçekte farklı isimler altında tapınım gördüğü anlaşılmaktadır. Her köyün ihtiyacına göre farklı fonksiyonlar yüklediği, Thrakların hayatında atın önemli yer tutması nedeniyle sevilen atlı tanrı figürünün sabit kaldığı, bununla birlikte eklenen *epitheton*larla yeni tanrılar

²⁴⁴ ROSITA GICEVA, **Sabazios**, LIMC VIII, 1068-1069.

²⁴⁵ Bkz.: (143) DÖNMEZ-ÖZTÜRK, 56-57.

üretildiği önerilmektedir. Tanrının söz konusu sıfatları Hellen harfleri ile yazılmış olduklarından ayrıca Thrak dili için önemli kaynaklardır²⁴⁶.

Zalmoksis²⁴⁷ ölümsüzlüklerine inanan Thrak kavmi olan Getler'in bir tanrısıdır. Zalmoksis ile ilgili detaylı bilgiyi Herodotos'tan almaktayız. Getler ruhlarının Zalmoksis'e ya da Gebeleizis'e ulaşacağına inanıyorlardı. Buna göre her beş yılda bir içlerinden birini kura ile seçip tanrıya haberci olarak gönderilirdi. Haberciyi havaya kaldırırıp mızrakların üstüne bırakırlar, mızraklar kurbanın etine geçip onu öldürürse tanrının kendilerinden memnun olduğuna, eğer kurban ölmezse habercinin kötü niyetli olduğuna inanır, onu suçlar ve yeni bir haberci gönderirlerdi²⁴⁸.

Herodotos, Zalmoksis'in Samos'ta Pythagoras'ın kölesi olduğunu ve azat edildikten sonra büyük bir servet elde ederek yurduna döndüğünü anlatır. Sofrası, verdiği ziyafetlerle bir toplantı yerine dönüşür. Zalmoksis konuklarına ne kendisinin, ne konuklarının, ne de gelecek kuşakların ölmeyeceğini ve hepsinin bir yere gideceği öğretisini aktarır. Herodotos'un anlatımına göre Zalmoksis üç sene yer altına yaptırdığı bir evde yaşayarak Thrakları öldüğüne inandırır. Dördüncü sene ise yeryüzüne çıkarak bu sefer de onları ölümsüzlüğüne inandırır²⁴⁹.

Herodotos, bunlara ek olarak Zalmoksis'in Pythagoras'tan yıllarca önce yaşamış olduğunu ve varlığını ya da Getlerin ulusal tanrısı olup olmadığını önemsemediğini de dile getirmektedir²⁵⁰.

Herodotos sonrası antik yazarlar da Zalmoksis'ten bahsetmektedir. Bununla birlikte aktardıkları verilere göre Zalmoksis'in tanrı, rahip, kendini dine adanmış biri ya da yasa koyucu olup olmadığı anlaşılammaktadır. Platon Zalmoksis için Trakların kralı ve tanrısı; Strabon ise Zalmoksis'in Mısır'da ve Pythagoras'ın

²⁴⁶ A.g.m. 57.

²⁴⁷ Bkz.: (143) DÖNMEZ-ÖZTÜRK, 60.

²⁴⁸ HERODOTOS 4, 93-96.

²⁴⁹ HERODOTOS 4, 95.

²⁵⁰ HERODOTOS 4, 96.

yanında eğitim gördükten sonra ülkesinin kralını ve halkını etkilediğini ve kralın danışmanı ve en büyük tanrılarının rahibi olduğunu aktarmaktadır²⁵¹.

Herodotos Zalmoksis ile Gebeleizis isimlerini karıştırmış ya da daha eski bir tanrı olan Gebeleizis'in yerine zamanla Zalmoksis'in geçmiş olabilir²⁵². Herodotos, Thrakların şimşeğe ve yıldırıma karşı gökyüzündeki tanrıları Gebeleizis'e ok attıklarını aktarmaktadır²⁵³. Kimi araştırmacılar gökyüzünde başka tanrıları olmaması nedeniyle Gebeleizis'in bir şimşek tanrısı olduğunu önermişlerdir. Gökyüzü tanrısı ve evrenin tek hakimi olarak bilinen Zebelzurdos'un Zebeleizis formunu almış Gebeleizis adının bozulmuş bir şekli olduğu sanılmaktadır.

Apollon Trakya'da Apollon kültü, Trakya'nın kıyı bölgelerinde Arkaik Dönem'de kurulan Hellen kentlerinde kurulmuştur. Trakya içlerinde külte dair en erken izler ise ancak Hellenistik Dönem'den itibaren bilinmektedir. Seuthopolis'ten ele geçmiş bir yazıtta²⁵⁴ İÖ 4. yüzyılda Apollon'a adanmış bir sunağın Kabyle kenti agorasında olduğunu bildirmektedir. İÖ 4.-3. Yüzyıllara tarihlendirilen, Batkun'daki kutsal alandan ele geçmiş bir diğer yazıtta ise Apollon'a adanmış bir tapımdan bahsedilmektedir²⁵⁵. Roma döneminde Trakya'da Apollon kültü yalnız büyük kentlerde değil, tamamen Thrak karakterindeki ve daha çok Trakya'nın doğusunda bulunan kutsal alanlarda da son derece popülerdir. Yerel tanrıların Apollon kültüne asimilasyonu ikonografik malzemedir ve adak yazıtlarındaki isimlerden iyi bilinmektedir²⁵⁶.

Trakya'dan ele geçen Apollon betimlerinin çoğunluğu Hellen-Roma ikonografisini göstermektedir. Bunlar çoğunlukla kent merkezlerinden ele geçmiş olmakla beraber taşradaki kutsal alanlardan da ele geçmektedirler. Taşradan ele geçenlerde Trakya'ya özgü olan Thrak Atlısı karakteristiği görülmektedir.

²⁵¹ STRABON 7, 5.

²⁵² Bkz.: (143) DÖNMEZ-ÖZTÜRK, 60.

²⁵³ HERODOTOS 4, 94.

²⁵⁴ IGBulgIII 2 no. 1731.

²⁵⁵ IGBulgIII 1, no.1114.

²⁵⁶ ZLATOZARA GOCEVA, **Apollon (in Thracia)**, LIMC II 332.

Çok sayıdaki Atlı Apollon representasyonu tamamen Thrak karakterinde bir ikonografiyi göstermektedir. Bu ikonografi Roma Dönemi'nde Apollon kültürünün yerel kültürle synkretizasyonuna neden olmuştur. Bu betimlemeler bölgede hali hazırda var olan thrak Atlısı ikonografisini takip etmektedirler. Tanrının Apollon olarak tanımlanması tanrıya özgü atribüleri ya da bir adak yazıtı ile yapılabilmektedir. Betimlemelerinin çoğunluğu adak levhaları üzerinde yer alır. Buna ek olarak Apollon atribüleri taşıyan bronz heykelticikler de söz konusudur²⁵⁷.

Tüm Thrak Atlısı betimlemelerinde olduğu gibi Atlı Apollon da adak levhalarında sağa ilerlemekte; sıçramakta ya da dörtlüye gitmektedir. Kısa bir khiton ve kimi zaman arkasına savrulan bir khlamys giymektedir. Thrak Atlısı için oluşturulmuş tipoloji, Atlı Apollon için de üçlü bir tipoloji sunmaktadır. İlk grupta ağır ilerleyen atı üzerinde çoğu kez sağ elinde bir patera ile betimlenir ya da sağ elini selamlama (*benedictio Latina*) jesti ile yukarı kaldırmıştır. İkinci grupta sağ elinde kısa mızrak olduğu halde avda gösterilmektedir. Üçüncü grupta sağ eli atının başında, kalkanlıdır. Bir geyik ya da yaban domuzu olan av takip edilmektedir ya da bir ya da iki köpek saldırırken ya da bir aslan görülmektedir. Bunun bir çeşitlemesinde atlı düşen bir düşmana saldırmaktadır. Üç tipte de çoğunlukla bir sunak, ya da gövdesine yılan dolanmış bir ağaç bulunur. Ender olarak bir ya da birden çok giysili kadın, atın kuyruğunu tutan bir yardımcı ya da sola giden küçük bir atlı bulunur. Atlı Apollon üzerinde görülen Apollon atribüleri lyr, kuzgun, su dökülen bir kap; bronz heykelticikler üzerinde defne dalı, kalkan ve defne çelengidir²⁵⁸.

Artemis²⁵⁹ Trakya'da Artemis kültü Hellenistik Dönem'den itibaren var olmakla birlikte tanrıçayı gösteren tüm görsel malzeme imparatorluk döneminden ele geçmiştir. Herodotos'un tanrıçanın Trakya'da kutsandığı söylemi²⁶⁰ henüz Klasik ya da Hellenistik Dönem'e tarihlendirilen bir malzeme

²⁵⁷ A.g.m. 334-335.

²⁵⁸ A.g.m.

²⁵⁹ ALEXANDER FOL, *Artemis (in Thracia)*, LIMC II 771-774.

²⁶⁰ HERODOTOS 5, 7.

ile desteklenmemiştir. Tanrıçanın, thrak tanrıçası Bendis ile identifikasyonu tümüyle ikna edici değildir. Fol, Artemis kültürünün Trakya'ya nüfuz etmesinden sonra kültürün, Styrmon ve Nestos nehirleri arasında, yerel Bendis kültürüne asimile olduğunu önermektedir²⁶¹. Buna sebep olarak tanrıçanın atribülerinin kimi zaman farklı olmasını göstermektedir. Bir geyiğin sırtına oturan tipteki Artemis'in Bendis ile ikonografisi farklıdır.

Trakya'da Tanrıça Artemis'in ikonografisi son derece çeşitlidir. Bununla birlikte tanrıçanın Trakya'daki betimleri iki ana grupta toplanabilir: Dişi ya da erkek bir geyiğin sırtına oturan ya da ayakta duran Artemis. Oturan Artemis beli sarılmış uzun bir khiton giymektedir. Başını açık ya da sarılmış ya da bir diadem takıyor olabilir. Bu ilk tipin iki çeşitlemesi vardır. İlkinde sol elinde bir ok, sağ eli oktanlığından bir ok çekmek üzere arkaya uzanmakta olan avlanan tanrıçadır. Geyiğin altında hayvan mücadelesi görülür. Bir köpek bir geyiğe ya da yaban domuzuna saldırmaktadır. İkinci varyasyonda Artemis avdan dönerken görülmektedir ve bir hayvan taşımaktadır. Sol elinde küçük bir kadın idolu vardır. Bu ikonografik şema tüm Bulgaristan'da ve Romanya dahil olmak üzere Balkanlar'da yaygındır. Ayakta duran şema tanrıçayı cepheden ya da ¾'lük dönüşten göstermektedir. Kısa khiton giymektedir. Gemel olarak sol elinde yayı, sağ eli oktanlığına uzanmış şekilde; bir köpek, dişi ya da erkek bir geyik eşlik eder halde gösterilmiştir. Yakınında bir ağaç ya da ağaç gövdesi bulunur. Philippi'nin kayaya oyulmuş Artemis betimleri bu tipin ender bir çeşitlemesini göstermektedir. Tanrıça bir ağaç dali tutmakta ve kısa bir mızrak sallamaktadır. Filippi dışında Kabyle akropolünden yayınlanmamış bir parça bilinmektedir. Ayakta duran Artemis çoğunlukla Styrmon ve Nestos arasındaki bölgede, ayrıca Romanya'nın doğusunda yaygındır. Yanmakta olan iki meşale tutan Artemis "dadophore" tipi Artemis Phosphoros tipi ile birlikte değerlendirilir.

Hekate²⁶² Trakya'da Hekate kültürü ikonografik malzemeye göre tüm Hellenistik Dönem'de bilinmektedir. İmparatorluk Dönemi'nde Hekate kültürü yalnız kıyı bölgelerinde değil iç bölgelerde de yaygındır. Hekate'nin

²⁶¹ A.g.m.

²⁶² ZLATOZARA GOCEVA, *Hekate (in Thracia)*, LIMC VIII 1018-1019.

Trakya'daki ikonografisi iki ana grupta incelenmektedir: Üçlü Hekate ve tek bir figür olarak Hekate. Çok sayıdaki ilk grup tüm antik dünyada bilinen iki çeşitlemeye ayrılmaktadır: Üç bedenli Hekate ve tek bedende üç başlı Hekate.

Tek bir figür olarak Hekate Trakya'ya özgü yerel özellikler sergilemektedir. Bu grupta tanrıçanın iki kez beline sarılmış uzun bir khiton giymektedir. Bir kalathos ve daha ender olarak bir diadem ya da bir peçe giymektedir. Alışıldık atribüleri olarak yere doğrultulmuş meşaleler bulunmaktadır. Kimi zaman bir köpek (Kerberos) kendisine eşlik etmektedir. Bazı örneklerde tanrıça sol göğsünde sakladığı bir çocukla gösterilmiştir.

Hekate'nin Trakya'da ikonografik örnekleri çok sayıda olmamakla birlikte detaylarda belirgin bir çeşitlemeyi göstermektedirler. Bu özellikle Artemis kültü ile olması muhtemel bir synkretizasyonu gösteriyor olabilir.

4.2. Sikkeler Üzerinde Yer Alan Dini Unsurlar

Hermes (**Lev. 1, 1 ve 3**) en erken Thrak kavim sikkeleri üzerinde görülen bir Hellen tanrısıdır. Bununla beraber Thrak krallarının soylarını bu tanrıya bağlamaları ve hanedanlarının tanrısal babası olarak görmeleri sebebiyle Hermes'in Thrak Geç Bronz Çağı'nda oluşmaya başlayan dualist Thrak dininin erkek baş tanrısı ile birleştirilmiş olduğu düşünülebilir. Buna rağmen sikkeler üzerinde tanrının ve atribülerinin (**Lev. 9, 41**) görünümü erken kavim sikkelerinde dahi tamamen Hellen ikonografisindedir. Hoddinott söz konusu sikkelerde Hermes'in yanında bulunan koşum hayvanlarını bölgenin prehistorik dönem kültürü olarak 'boynuzlu hayvan – güneş-ocak kültüne bağlamaktadır. Erken dönem kavim sikkeleri üzerinde Thasos'un karakteristik tipi olan satyr/nymphe'nin görülüyor olması (**Lev. 1, 2**) Thrak sikke darbının en erken döneminden itibaren baskın olan Hellen etkisini göstermektedir.

Apollon (**Lev. 3, 11; 5, 19; 7, 31; 8, 33 ve 35**) ve Dionysos'un (**Lev. 3, 13; 4, 16; 9, 42 ve 43**) her ikisi de, Hellen etkisinin yayılması ile Trakya için yeni olan diğer tanrılarla beraber özellikle Hellenistik Dönem Trakya'sında yaygın olarak kutsanır. Sikkeler üzerinde yer alan Apollon portreleri Hellen

ikonografisinde olmakla birlikte kimi sikkelerin arka yüzünde (**Lev. 3, 11 ve 19**) Thrak Ana Tanrıçası'na işaret ettiği düşünülen ölçü kabı kypsele; kimilerinin arka yüzünde (**Lev. 7, 31 ve Lev. 8, 38**) Thrak Atlısı'na işaret eden binici bulunması Apollon'un yerel pantheon içinde yer alan tanrılarla özdeşleştirilerek sikkeler üzerine yansıdığını göstermektedir. Öte yandan arka yüzünde tanrının atribüsü uçayaklı kazan (**Lev. 8, 33**) bulunması Makedon bir yönetici olan Adaios'un darp ettirmiş olması göz önüne alındığında anlaşılabilir bir durumdur.

Thrak sikkeleri üzerinde Dionysos/Sabazios'un portreleri ve atribüleri de Hellen ikonografisini takip etmektedir (**Lev. 4, 16**). Bununla İÖ 4. yüzyılda Kotys'un (**Lev. 3, 13**) ve daha az bilinen yerel bir prens olan Philetas'ın sikkelerinde (**Lev. 5, 20**) arka yüzdeki kypele Thrak pantheonuna işaret etmektedir. Saratokos'un ön yüzlerinde portresinin bulunduğu sikkelerinde arka yüzde tanrının atribüsü üzüm salkımı yer alır (**Lev. 2, 10**). İÖ 1. yüzyıl yöneticisi Mostis'in sikkeleri de Maroneia etkisini göstermektedir (**Lev. 9, 42-43**).

İÖ 5. yüzyıla tarihlendirilen Sparadokos'un tetradrahmilerinin ön yüzlerinde Thrak Atlısı (**Lev. 1, 4-6, 8-9; 4, 14; 5, 21-23; 7, 31**) drahmilerin ön yüzünde bir at figürü (**Lev. 1, 5**) ve diobolları ön yüzünde bir at protomu (**Lev. 1, 6**) yer almaktadır. Bununla birlikte, İÖ 4. yüzyıla tarihlendirilen sikkelerinde ön yüzlerde Hellen tanrılarına yer verilirken atlı figürü arka yüze alınmıştır. Thrak Atlısı İÖ 4. yüzyılda II. Seuthes'in (**Lev. 2, 8-9**) ve I. Kotys'in (**Lev. 4, 14**) sikkelerinde ön yüzde yer almaktadır.

Hellenistik Dönemde daha fazla Hellen tanrısı Thrak sikkeleri üzerinde görülmeye başlanır. III. Seuthes'in bronz sikkelerinde ön yüzlerde Zeus başı ve arka yüzde yer alan genç ve olgun yaşlı atlı figürleri II. Philippos'un sikkelerinin etkisini yansıtır (**Lev. 5, 22-23**). Olgun yaşlı atlı ön yüzdeki portre ile birlikte Seuthes'in kendisini yansıtmaktadır ve Hellenistik bir eğilim olarak kendisini Thrak Atlısı ile özdeşleştirdiği düşünülebilir. Öte yandan yerel bir prens Sroios'un arka yüz tipinde de Thrak Atlısı görülmektedir Trakya'daki bu güçlü Makedon etkisi, Seuthes'in sikkelerinde çelenk (**Lev. 5, 22-23, Lev. 6, 25**) ve yıldız (**Lev. 6,**

24-26), şimşek demeti (**Lev. 24, 26**) ve kartal (**Lev. 24, 25**) gibi sembollerde de kendini göstermektedir.

İÖ 5. yüzyıl sonu - 4. yüzyıl başında hüküm süren Medokos'un ön yüzünde kendi portresi bulunan sikkelerinin arka yüzünde çifte balta yer alır. (**Lev. 2, 7**). İÖ 4. yüzyılda Amadokos'un (**Lev. 4, 15**) ve II. Teres'in sikkelerinde (**Lev. 4, 18**) ön yüzde yer alan çifte baltaya arka yüzde asma kütüğü eşlik etmektedir. İkiliğin bir simgesi olan çifte balta, Thrak dininin Thrak Ana Tanrıçası ve oğlu Baş Tanrı ikiliğini akla getirmektedir.

İÖ 4. yüzyılda Hebrizelmis'in sikkelerinde surlu tacıyla (**Lev. 3, 12-12b**), Kersobleptos'in sikkelerinde (**Lev. 4, 17**) ve Adyras, Kypsele ve Heraion Teikhos kent sikkelerinde görülen kadın başı Hellen ikonografisinde sikkeler üzerinde kendin yer bulan Thrak Ana Tanrıçası olarak yorumlanmaktadır. Tanrıçanın atribüsü ölçü ve kült kabı kypsele/kotyle sikkelerin ark yüzünde yer alır.

İÖ 5. yüzyıla tarihlendirilen Thrak krali sikkeleri Hellen koloni kentlerinde darp edilmiştir ve söz konusu krali gümüş sikkeler özellikle Hellen tüccarlarla yapılan ticarete kullanılmaktadır. Bu durum, Thrak sikkeleri üzerinde İÖ 4. yüzyılda gittikçe daha çok Hellen tanrı figürü yer almasının nedenini açıklamaktadır. Bununla birlikte Rabadjiev, Thrak Atlısı dışındaki yerel tanrı figürlerinin yokluğu açıklama beklemektedir²⁶³.

Geç Hellenistik Dönem'de kral Mostis'in ön yüzlerinde Zeus ve Hera başı, arka yüzlerinde şimşek demeti üzerinde yer alan tipteki sikkeleri müttefiki Pontos kralının sikke tipidir ve Geç Hellenistik Dönem'de Thrak sikke darbı üzerindeki etkiyi göstermektedir (**Lev. 8, 37**). İÖ 1. yüzyıldan itibaren, Sadalas'ın sikkelerinde ön yüzde görülen padulamenuumlu erkek büstü ile Roma etkisi Thrak sikkeleri üzerinde görülmeye başlanır (**Lev. 10, 45**).

²⁶³ Bkz. (119) RABADJIEV, 445.

5-

KATALOG

VI. YÜZYIL

THRAKO-MAKEDON KAVİMLER

DERRONLAR

İÖ 520-480

ÖY : ΔΕΡΡΟΝ

Petasoslu, sakallı ve omuzları çıplak Hermes, koşumda iki öküzü sürüyor, sağa; sağ elinde kerykeion, sol eli öküzlerin üstünde.

AY : Dörtlü kare incus.

1- AR : (Dodekdrahmi) 40,50 g 35 mm.

Ref. : Franke-Hirmer 387; benzeri Youroukova 1976, 10.

ORRESKLER

İÖ 520-480

ÖY : Kentauros ve nympe.

AY : Dörtlü kare incus.

2- AR : (Stater) 9,40 g 26 mm.

Ref. : Youroukova 1976, 11; benzeri Franke-Hirmer 375.

V. YÜZYIL

THRAKO-MAKEDON KAVİMLER

EDONLAR

İÖ 500-480

ÖY : Petasoslu, sakallı çıplak bir erkek, koşumda iki öküzü sürüyor, sağa.

AY : ΓΕΤΑ Β / ΑΣΙΑΕ / Υ ΗΛΩ / ΝΕΩΝ
Dörtlü kare incus çevresinde yazıt.

3- AR : (Oktadrahmi) 28,03 g 30 mm.

Ref. : Franke-Hirmer 386.

KRALLAR

SPARADOKOS

İÖ 445-435

ÖY : Sola ilerleyen atlı; sağ elinde iki adet mızrak, sağda üst boşlukta miğfer.

AY : Σ-ΠΑΡ-ΑΔ-ΟΚΟ

Kare incus içinde kanatlarını açmış kartal figürü, gagası ve pençeleri arasında yılan.

4- AR : (Tetradrahmi) 17,15 g 23 mm.

Ref : <http://www.corpus-nummorum.eu/coins.php?id=3144>
(03.06.2016); benzeri Topolov 2005, 61; Youroukova 1976, 15; SNG Cop. Thrace II, 1064.

ÖY : ΣΠΑ / Ρ / Α / ΔΟΚΟ

Sola ilerleyen at.

AY : Kare incus içerisinde kanatlarını açmış kartal figürü, gagasında yılan.

5- AR : (Drahmi) 3,84 g 17 mm.

Ref. : <http://www.corpus-nummorum.eu/coins.php?search=3145>
(03.06.16); benzeri Youroukova 1976, 17; SNG Cop. Thrace II, 1065-1067.

ÖY : ΣΠ / Α

At protomu, sola.

AY : Kare incus içerisinde kartal figürü, gagasında yılan.

6- AR : (Diobol) 1,14 g 11 mm.

Ref. : <http://www.corpus-nummorum.eu/coins.php?id=3146>
(03.06.16); Youroukova 1976, 20.

METOKOS

İÖ 415-391

ÖY : ΜΗΤΟΚΟ

Sakallı erkek başı, sağa.

AY : MHTOKO

T saplı çifte balta çevresinde yazıt; sağda üzüm salkımı.

7- AR: (Diobol) 1,33 g 11 mm.

Ref. : <http://www.corpus-nummorum.eu/coins.php?id=3155>

(11.05.2016); benzeri Youroukova 1976, 24.

II. SEUTHES

İ.Ö. 405-391

ÖY : Sağa ilerleyen klamys'li binici; yukarı kaldırdığı sağ elinde mızrak.

AY : ΣΕΥΘΑ

ΑΡΓΥ

ΠΙΟΝ

Kare incus içerisinde.

8- AR : (Didrahmi) 8,46 g 22 mm.

Ref. : <http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb41746410h> (03.06.2016);

benzeri Moushmov 5688; Youroukova 1976, 26.

ÖY : Sağa ilerleyen klamys'li binici; sağ elini yukarı kaldırmış.

AY : ΣΕΥΘΑ

KOMMA

İki satırlı yazıt.

9- AR : (Didrahmi) 8,58 g 20,5 mm.

Ref. : SNG BM Black Sea 135.

SARATOKOS

İ.Ö. yaklaşık 400

ÖY : Sakalsız genç erkek başı, sağa.

AY : Σ-AP

Kare incus içerisinde üzüm salkımı.

10- AR : (Trihemiobol) 1,06 g 11 mm.

Ref. : <http://www.corpus-nummorum.eu/coins.php?id=3299>

(11.05.2016) benzeri Youroukova 1976, 28.

IV. YÜZYIL

HEBRYZELMIS

İÖ 390/87-383

ÖY : Defne çelenkli Apollon başı, sağa.

AY : EB PY

Çift kulplu kap, kypsele; kabın altında buğday başağı.

11- AE : 12 mm – Tekirdağ Arkeoloji Müzesi Env. No 5147 .

Ref. : Yağz 2010, 6; Peter 1997, 107.

Kypsele

ÖY : Surlu taçlı Kybele başı, sağa.

AY : E Y

B P

Çift kulplu kap, kypsele; kabın altında buğday başağı.

12- AE : 19 mm.

Ref. :

12a : <http://ww2.smb.museum/ikmk/object.php?id=18210999>
(03.06.2016); Peter 1997, 107.

12b : 17 mm; kotyle üzerinde kontrmark gorgo başı,
<http://www.corpus-nummorum.eu/coins.php?id=3213>
(11.05.2016); Youroukova 1976, 34.

12c : 17 mm; Kybele'nin boynunda kontrmark, monogram ;
Youroukova 1976, 35.

I. KOTYS

İÖ 384-359.

Kypsele

ÖY : Sakallı, asma yaprağı taçlı erkek başı (Dionysos/Sabazios?), sola.

AY : KO/T-O

: Çift kulplu kap, kypsele.

13- AR : (Hemiobol) 0,86 g 11 mm.

Ref. : <http://www.corpus-nummorum.eu/coins.php?id=3201>
(03.06.16); benzerleri Youroukova 1976, 37-38.

ÖY : Khlamys'li binici (Thrak atlısı), sağa; sağ elini yukarı kaldırmış.

AY : KOTY

: Çift kulplu kap, kypsele.

14- AE : 20 mm.

Ref. : <http://www.corpus-nummorum.eu/coins.php?id=3208>
(03.06.16); benzeri Youroukova 1976, 39.

II. AMADOKOS

İÖ 359-351

ÖY : AMA-T-OKO

T saplı çifte balta; üzerinde kerykeion.

AY : ΕΠΙ – ΚΛΕ–ΑΝΑ–ΚΤΟΣ

Kare içinde beş adet üzüm salkımlı asma.

15- AE : 23 mm.

Ref. <http://www.corpus-nummorum.eu/coins.php?id=3181>

(03.06.2016);

<http://ww2.smb.museum/ikmk/object.php?id=18209825>

(03.06.2016); benzeri Youroukova 1976, 44.

KETRIPORIS

İÖ 357/356-352/351

ÖY : Şarmaşık yaprağı çelenkli sakallı Dionysos başı, sağa.

AY : ΚΕΤΡΙΠΟΡΙΟΣ

Kantharos, solda thyrsos.

16- AE : 15 mm.

Ref. <http://www.corpus-nummorum.eu/coins.php?id=3164>

(11.05.2016); benzeri Youroukova 1976, 52; SNG Cop. Thrace II, 1068-1069.

KERSOBLEPTES

İÖ 359-341

Kypsela

ÖY : Diademli kadın başı, sağa.

AY : K-E-P

Çift kulplu kap, kypsele; altta tahıl tanesi.

17- AE : 12 mm.

Ref. : <http://www.corpus-nummorum.eu/coins.php?id=3174>

(11.05.2016); benzeri Youroukova 1976, 54; SNG Cop. Thrace II, 1070-1071.

II. (III.?) TERES

İÖ 350-341

ÖY : TH/PE/Ω

Çifte balta, baltanın sapı T harfini oluşturuyor.

AY : Kare içinde beş adet üzüm salkımlı asma.

18- AE : 16,33 g, 22 mm 3h.

Ref. : <http://www.corpus-nummorum.eu/coins.php?id=3204>

(03.06.2016);

<http://ww2.smb.museum/ikmk/object.php?id=18210781>

(03.06.2016); benzeri Youroukova 58-59; 64.

PHILETAS

İÖ 340

ÖY : Defne çelenkli genç Apollon başı, sağa.

AY : φι

Çift kulplu kap, kypsele.

19- AE : 10 mm.

Ref. : Youroukova 1976, 65.

ÖY : Defne çelenkli genç Zeus başı, sağa.

AY : Monogram.

 (φιλη)

Çift kulplu kap, kypsele.

20- AE : 12 mm.

Ref. : Youroukova 1976, 66.

SROIOS

İÖ 4. yüzyılın 2. yarısı

ÖY : Düz, kısa saçlı sakalsız erkek başı (Sroios), sağa.

AY : Sağa ilerleyen klamys'li binici; sağ elini yukarı kaldırmış.

21- AE : 18 mm.

Ref. : Youroukova 1976, 67.

III. SEUTHES

İÖ 330-300

ÖY : Defne çelenkli, sakallı Seuthes başı, sağa.

AY : ΣΕΥΘΟΥ

Seuthes (Thrak atlısı?), atın bacakları arasında sekiz uçlu yıldız.

22- AE : 21 mm.

Ref. : <http://www.corpus-nummorum.eu/coins.php?id=7156>

(11.05.2016); benzeri Youroukova 1976, 68; Saladino 12.

ÖY : Defne çelenkli Zeus başı, sağa.

AY : Thrak atlısı, altta yıldız.

23- AE : 17 mm.

Ref. :

http://www.wildwinds.com/coins/greece/thrace/kings/seuthes_III/Youroukova_75.jpg

(11.05.2016); benzeri Youroukova 1976, 75; Saladino 11a-b.

ÖY : Kanatları kapalı kartal, sağa.

AY : ΣΕΥΘΟΥ

Kanatlı şimşek demeti.

24- AE : 17 mm.

Ref. : Youroukova 1976, 90.

ÖY : Kanatları kapalı kartal, sağa.

AY : ΣΕΥ

ΘΟΥ

Arpa taneleri çelengi içinde yazıt.

25- AE : 15 mm.

Ref. : <http://www.corpus-nummorum.eu/coins.php?id=3225>

(11.05.2016); benzeri Youroukova 1976, 95.

ÖY : Sekiz uçlu yıldız.

AY : ΣΕΥΘΟ(Y)

Kanatlı şimşek demeti.

26- AE : 12 mm.

Ref. :

http://www.wildwinds.com/coins/greece/thrace/kings/seuthes_III/SNGCop_291.jpg

(11.05.2016); benzeri Youroukova 1976, 98.

ÖY : Zeus başı, sağa.

AY : ΣΕΥ(ΘΟΥ)

Kanatlı şimşek demeti; altta, sekiz uçlu yıldız.

27- AE : 13 mm.

Ref. :

http://www.wildwinds.com/coins/greece/thrace/kings/seuthes_III/Topalov_118.jpg

(11.05.2016) Youroukova 1976, 99.

KENTLER

ADHYRAS

İÖ 4. yüzyıl başı

ÖY : Diademli kadın başı, sağa.

AY : AΔ

Çift kulplu kap, kypsele.

28- AE : 11 mm – Tekirdağ Arkeoloji Müzesi Env. No. 4128.

Ref. : Yağz 2010, 5; Topalov 2005, 12-13.

KYPHALA

İÖ yaklaşık 400

ÖY : Hermes başı, sağa.

AY : KYΨE

Çift kulplu kap, kypsele.

29- AE : 12 mm – Tekirdağ Arkeoloji Müzesi Env. No. 5594.

Ref. : Yağz 2010, 4; SNG Cop. Thrace I, 532.

HERAION TEIKHOS

İÖ 395-390?

ÖY : Diademli kadın başı, sağa.

AY : HP / AI

Çift kulplu kap, kypsele.

30- AE : 11 mm – Heraion Teikhos Kazısı Env. No. 2006-1.

Ref. : Yağz 2010, 1; Topalov 2005, 8.

III. YÜZYIL
SKOSTOKOS

İÖ yaklaşık 300

ÖY : Defne çelenkli, kısa saçlı, sakalsız genç başı (Apollon?), sağa.

AY : ΣΚΟΣΤ (OKOY)

Sağa ilerleyen binici; sağ elinde mızrak, sol elinde olasılıkla dizgin. Altta silinmiş bir nesne ya da monogram.

31- AE : 21 mm.

Ref. : <http://www.corpus-nummorum.eu/coins.php?id=3196>
(11.05.2016); benzeri Youroukova 1976,102.

ÖY : Taenialı ve Zeus-Ammon boynuzlu III. Aleksandros başı, sağa.

AY : ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ

ΣΚΟΣΤΟΚΟΥ

Tahtta oturan Athena Nikephoros. Sağ elinde bir Nike figürü tutuyor; sol dirseğini öndeki kalkanına dayamış; arkada uzun bir mızrak.

32- AR : (Tetradrahmi) 17,14 g 30 mm.

Ref. : <http://www.corpus-nummorum.eu/coins.php?id=3194>
(11.05.2016); benzeri Youroukova 1976,103.

ADAIOS

İÖ 3. yüzyıl 2. yarısı

ÖY : Defne çelenkli Apollon, sağa.

AY : ΑΔΑΙΟΥ

Üç ayaklı kazan, monogramlar.

HP Σ

33- AE : 21 mm.

Ref. : <http://www.corpus-nummorum.eu/coins.php?id=6098>
(12.05.2016); benzeri Youroukova 1976, 112.

ÖY : Aslan postulu sakallı Herakles başı, sağa.

AY : ΑΔΑΙΟΥ

Herakles labutu, monogramlar.

AI Σ

34- AE : 16,4 mm.

Ref. : <http://www.corpus-nummorum.eu/coins.php?id=6099>
(12.05.2016).

II. YÜZYIL

II. KOTYS

İÖ 178-168

ÖY : Artemis başı, sağa.

AY : ---TY---

Sol ön ayağını kaldırmış halde sağa ilerleyen at,

35- AE : 14 mm.

Ref. : Youroukova 1976, 123.

MOSTIS

İÖ 178-168

ÖY : Padulentumlu, diademli yönetici büstü.

AY : ΒΑΣΙΛΕΩΣ (Μ)ΟΣΤΙΑΔΟΣ / ΕΠΙ

ΣΑΔΑΛΟΥ ΕΤΟΥΣ ΙΓ

Tahtta oturan Athena Nikephoros. Sağ elinde bir Nike figürü tutuyor; sol dirseğini öndeki kalkanına dayamış; arkada uzun bir mızrak.

36- AR : (Tetradrahmi) 16,58 g 31 mm.

Ref. : <http://www.corpus-nummorum.eu/coins.php?id=3102>

(12.05.2016); benzeri Youroukova 1976, 131.

ÖY : Zeus ve Hera başı, sağa.

AY : ΒΑΣΙΛΕΩ(Σ)

ΜΟΣΤΙΑΔ(ΟΣ)

Şimşek demeti üzerinde kartal. Sağ üstte monogram.

37- AE : 21 mm.

Ref. : <http://www.corpus-nummorum.eu/coins.php?id=3305>

(12.05.2016); benzeri Youroukova 1976, 134.

ÖY : Defne çelenkli Apollon başı, sağa.

AY : ΒΑΣΙΛΕΩΣ

ΜΟΣΤΙΑΔΟΣ

Sola ilerleyen at, sağ ön ayağını havaya kaldırmış. Monogram.

38- AE : 21 mm.

Ref. : <http://www.corpus-nummorum.eu/coins.php?id=3306>

(12.05.2016); benzeri Youroukova 1976, 137.

ÖY : Defne çelenkli, sakallı Zeus başı, sağa.

AY : ΒΑΣΙΛΕΩΣ

ΜΟΣΤΙΑΔΟΣ

Ok, oktanlık ve oklar. Üstte monogram.

39- AE : 17 mm.

Ref. : <http://www.corpus-nummorum.eu/coins.php?id=3308>
(12.05.2016); benzeri Youroukova 1976, 142.

ÖY : Diademli erkek başı, sağa.

AY : ΒΑΣΙΛΕΩΣ

ΜΟΣΤΙΔΟΣ

Kerykeion ve monogram.

40- AE : 12 mm.

Ref. : Youroukova 1976, 143.

ÖY : Artemis başı, sağa.

AY : ΒΑΣΙΛΕΩΣ

ΜΟΣΤΙΔΟΣ

Kerykeion.

41- AE : 10 mm.

Ref. :

http://www.wildwinds.com/coins/greece/thrace/kings/mostis/SNG_BlackSea_313.jpg (12.05.2016); benzeri Youroukova 1976, 144.

ÖY : Defne çelenkli Dionysos başı, sağa.

AY : ΚΟΤΥΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡ

Ayakta duran Herakles, sola. Sağ elinde lobut; sağ elinde sarkan aslan postu.

42- AR : (Tetradrahmi) 16,35 g 29 mm.

Ref. :

http://www.wildwinds.com/coins/greece/thrace/kings/kotys_II/Moushmov_5778.jpg (12.05.2016); benzeri Youroukova 1976, 145.

ÖY : Defne çelenkli Dionysos başı, sağa.

AY : ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ ΣΩΤΗΡΟΣ ΘΡΑΚΩΝ

Ayakta duran Herakles, sola. Sağ elinde dikey lobut; sağ elinden sarkan aslan postu. Solda monogram.

43- AE : (Tetradrahmi) 16,05 g 30 mm.

Ref. : Youroukova 1976, 146.

IV(VI). ΚΟΤΥΣ

İÖ 57-48

ÖY : Diademli erkek başı, sağa.

AY : Şimşek demeti üstünde kartal, sola.

44- AE : 12 mm.

Ref. : Youroukova 1976, 148.

II. SADALAS

İÖ 48-42

ÖY : Paludamentumlu, diadem taşıyan genç erkek büstü, sağa.

AY : (B)ΑΣΙΛΕΩΣ / (ΣΑ) ΔΑΛΟΥ

Şimşek demeti üzerinde kartal.

45- AE : 15 mm.

Ref. : Youroukova 1976, 149.

6-DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Thrak sikkeleri ikonografisi üzerinden Thrak dininin sembollerini araştırmayı amaçlayan bu çalışmada nümismatik verilerin, Thrak Pantheonu'ndan çok, Hellen etkisini yansıttığı saptanmıştır. Ancak bir “Hellen Fenomeni” olarak tanımlanan sikke kullanımı Thrakların kültürünü yansıtmasa da, bu kalabalık halk topluluklarının Hellenlerin hangi tanrıları daha çok benimsediklerini, ya da aslında hangi Thrak tanrısının Hellenize edilerek Thrak sikkelerine yansıtıldığı ise anlaşılabilir bir durumdur. Değerli maden yataklarına sahip olan Antik Trakya coğrafyası, Thrakların bu madenden sikkeler olmasa da, sanat eserleri üretmelerine olanak sağlamış ve kendilerine özgü betimlerin yer aldığı metal eserler ortaya çıkmıştır. Altın ve gümüş gibi değerli metallere yapılmış, dini işlevleri olan masaüstü servis eşyaları gibi kendine özgü kültür nesnelere, Girit Adası'nın Minos kültürünün yüksek dönemi ile çağdaş olduğu ve yaklaşık İÖ 1600'lü yıllarda ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bu eşyaların dini niteliklerinden yola çıkılarak özgün Thrak inanışlarının da daha Tunç Devri'nde şekillenmeye başladığı sonucuna varılabilir. Thraklar İÖ 13. yüzyılda Mısır'a inen ‘Deniz Halkları’ arasında yer almışlarsa da, Thrak kültürünün özgün Hellen kültürü öğelerini benimseyerek ciddi şekilde etkilenmeye başlaması Hellenlerin, İÖ 8. yüzyılda Ege, Marmara ve Karadeniz kıyılarına yerleşmesi ile başlamıştır. Bu bağlamda, Thrak Pantheon'unun ikonografisi, sikkelerden çok bu malzeme üzerinden yorumlanmaktadır.

Oldukça erken bir dönemde başlayan bu etkilenme zamanla artarak özgün Thrak tanrılarının sikkeler üzerinde Hellen tanrılarından ayırt edilemediği bir sonuca ulaşmıştır. Bu sonuçta özellikle bir olgu dikkat çekicidir: Thrak inanışlarıyla ilgili yazılı bilginin günümüze antik Hellen yazarları tarafından dolaylı olarak aktarılması gibi, Thrak tanrılarının ikonografisini de –en özgün Thrak eserleri diyebileceğimiz masa üstü servis eşyaları, at koşum ve araba takımları ve yine dini içerikli zırh ve savaş aletleri dışında– Hellen eserleri üzerindeki örneklerinden tanıyabilmekteyiz.

Sikkeler üzerindeki tipler söz konusu olduğunda, bir Hellen tanrısı Hermes'in, hanedanın tanrısababası olduğu inanışına sahip olan Thrak elit sınıfının Hellen dini uygulamalarına yönelmesi ve bu yönelişin bastırdıkları sikkeler için seçtikleri tiplerde açıkça görülmesi söz konusudur. Aslında Thrak ve Hellen tanrıları bir aşamadan sonra birleşmiş ve birbirine karışmıştır. Fakat sikkeler üzerinde yansıyan ikonografi Hellen Pantheonu'ndaki görünüm olmuştur.

Bununla beraber Thraklar'ın, Klasik Dönem'de istikrarlı bir krallık kurmaya yaklaşan Odrys krallığının güçsüzleştiği ve parçalandığı, büyük krallıkların hüküm sürdüğü Hellenistik Dönem'den itibaren hakimiyetlerini kaybetmeye başladıklarında, yerel hükümdar ölçeğinde bir ihtiyacı karşılamaktan ziyade resmiyetini kanıtlamak ve kabul ettirmek amacıyla darb edilen sikkeler üzerinde, kökenlerini Thrak Atlısı gibi özgün Thrak dininden alan tipleri tercih etmeleri de dikkat çekicidir. Öte yandan özellikle, Thraklar için bir ilk olan kent kuruculuğu özelliğiyle tam bir Hellenistik kral diyebileceğimiz III. Seuthes'in sikkeleri üzerinde yer alan Thrak Atlısı'nın dönemin süper gücü Makedonia'nın II. Philippos sikkelerini takip ettiği de düşünülebilir. Bir diğer Hellenistik kral, Bithynia kralı II. Nikomedes'in sikkesi üzerinde görülen Thrak tanrıçası Bendis ikonografisi, kültürün Atina'ya yerleşmesinden sonra orada şekillendikten sonra Bithynia'ya gelmiş Hellenize olmuş bir ikonografidir.

Thrakların öz tanrılarını kendi özgün kültür nesnelere üzerinde göstermelerine rağmen, gerçekte darbını Hellenlerden öğrenmiş oldukları sikkeler üzerinde bu tanrıların Hellen tanrıları ile kaynaşmış, Hellenleşmiş ikonografisini tercih etmeleri; buna ek olarak sikkeler darbını ihtiyacı karşılamaktan ziyade otoritelerinin meşrutiyetini ispat etmek yönünde kullanmış olmaları Thrakların *ethnos-polis* karşıtlığı üzerinde Hellenizasyon sürecini tanımlamaktadır denilebilir.

Yeni süper güç olan Roma etkisinin sadece bölgede değil, tüm Akdeniz coğrafyasında kuvvetli bir şekilde hissedilmesiyle beraber Trakya'da da dini hayat büyük değişikliğe; kavimlerin yahut devletlerin bağımsızlığını ifade eden

sikke darbu ise sekteye uğramıştır. Buna rağmen eski 6zg6n Thrak pantheonundan tanrıların iğeriğini en g6çl6 bir ifadeyle anlatan sikke tiplerinin bu d6nem kent sikkeleri 6zerinde g6r6ld6ęi de dikkatlerden kaçmamalıdır. Bu bağlamda Thraklar her ne kadar etkili bir birlik kuramamış ve sırasıyla Hellenler, Makedonlar ve Romalılar karşısında tarih sahnesinde tutunamamış gibi g6r6nseler de, Thrak k6lt6r6n6n zamanın akışı içinde korunduğu, terk edilmemiş bu inanęlar vasıtasıyla baskın gibi g6r6nen bu yabancı k6lt6rler karşısında 6zg6nl6ę6n6 koruduğu s6ylenebilir.

7-KAYNAKLAR

Antik Kaynaklar

- Arrianos **Anabasis Alexandri I-II**, Çev. E. I. Robson, Loeb Classical Library, Londra, 1967-1983.
- Herodotos **Historiai: Herodot Tarihi**, Çev. Müntekim Ökmen, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2002.
- Hmeros **İlyada**, Çev. Azra Erhat ve A. Kadir, Can Yayınları, İstanbul, 2003.
- Ksenophon **Anabasis**, Çev. Oğuz Yarlıgaş, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2014.
- Ksenophon **Hellenika (Yunan Tarihi)**, Çev. Suat Sinanoğlu, TTK, Ankara, 1999.
- Polybios **Historiai I-VI**, Çev. W. R. Paton, Loeb Classical Library, Londra, 1922-1927.
- Strabon **Geographika I-VIII**, Çev. H. L. Jones, Loeb Classical Library, Londra, 1917-1932.
- Thukydides **Peleponnesos Savaşları**, Çev. Furkan Akderin, Belge Yayınları, İstanbul, 2010.

Modern Kaynaklar

- ARCHIBALD, ZOSIA HALINA (1994) “Thracians and Scythians” **CAH 6**, 444-475.
- ARCHIBALD, ZOFIA HALINA (1998), **The Odrysian Kingdom of Thrace, Orpheus Unmasked**, Clarendon Press, Oxford.

ARCHIBALD, ZOSIA HALINA (1999), “Thracian Cult – From Practice to Belief” **Ancient Greeks West and East**, G. TSETSKHLADZE (ED.), Brill, Leiden, 427-468.

AUFFARTH, CHRISTOPH (1997), **Bendis**, DNP 2, 558-559.

BREDOW, IRIS von, NIEHOFF, JOHANNES et al (2002), **Thrake, Thrakes, Thraci**, DNP 12/1, 478-484.

CANCIK, H. – SCHNEIDER, H., (1996-2003), **Der Neue Pauly, Enzyklopaedie der Antike**, 21 Cilt, J. B. Metzler, Stuttgart-Weimar.

CARY, FELIX (1752), **Histoire des rois des Thrace et de ceux du Bosphore Cimmerien éclaircie par les médailles**, Desaint & Saillant, Paris.

CASSON, STANLEY (1926), **Macedonia, Thrace and Illyria: Their Relations to Greece from the Earliest Times Down to the Time of Philip, Son of Amyntas**, Oxford University Press, Oxford.

CHRYSSANTHAKI-NAGLE, KATHERINA (2007) **L’histoire monétaire de Abdère en Thrace (VIe s. av. J.-C.-IIe s. ap. J.-C.) (Meletemata 51)**, KERA, Atina.

BOER, JAN de (2010), “River Trade in Eastern and Central Thrace from Bronze Age till the Hellenistic Period” **Eirene 46**, 176-189.

DAHMEN, KARSTEN (2010), “Numismatic Evidence” **A Companion to Ancient Macedonia**, Ed. JOSEPH ROISMAN ve IAN WORTHINGTON, 41-62, Wiley-Blackwell, Oxford.

DELEV, PETER, **From Koroupedion to the Beginning of the Third Mithridatic War (281-73 BC)**, **A Companion to Ancient Thrace**, Ed. VALEVA, JULIA et al, John Wiley & Sons, Pondicherry, 57-74.

DRAGANOV, DIMITAR (2000-2001), The coins of the Macedonian Kings. Part I: From Alexander I to Alexander the Great; Part 2: From Philip III Arrhidaeus to Perseus, Ya, Yambol.

DÖNMEZ-ÖZTÜRK, FİLİZ (2007), “Trakya Tanrıları ve Kültleri” **Arkeoloji ve Sanat** **125**, 51-66.

ERZEN, AFİF (1994), **İlkçağ Tarihinde Trakya**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

FRANKE, PETER - HIRMER, MAX (1964), **Die Griechische Münze**, Hirmer Verlag, Münih.

FIGUERA, THOMAS, **The Power of Money: Coinage and Politics in the Athenian Empire**, 29-30.

FOL, ALEXANDER (1984), **Artemis (in Thracia)**, LIMC II, 771-774.

GICEVA, ROSITA (1997), **Sabazios**, LIMC VIII, 1068-1069.

GOCEVA, ZLATOZARA (1984), **Apollon (in Thracia)**, LIMC II 332.

GOCEVA, ZLATOZARA ve DIMITER POPOV (1986), **Bendis**, LIMC III, 95-97.

GOCEVA, ZLATOZARA (1986), **Hekate (in Thracia)**, LIMC VIII 1018-1019.

HATLAS, JERZY - ZYROMSKI, MAREK (2011), “Military and Building Aspects of Macedonian Rule in Thrace”, **Hellenistic Warfare I**, ED. SEKUNDA, NIKOLAS – ALEJANDRO NOGUERA BOREL, Graficas Mari Montanana Valencia, 25-33.

HEAD, BARCLAY VINCENT (1877), **Catalogue of Greek Coins [in the British Museum]. The Tauric Chersonese, Sarmatia, Dacia, Moesia, Thrace etc.**, Ed. REGINALD STUART POOLE, The British Museum, Londra.

JORDAN, ILIEV, (2013), “The Campaign of Antiochus II in Thrace” **International Journal of History** **5-1**, 211-222.

JORDANOV, KIRIL (1998), “Political Relations between Macedonia and the Thracian State (359-281 BC)” **Studia Thracica** **Vol. 7**, Sofya, 270-271.

KAZAROW, G., (1936), “Thrake (Religion)”, *RE* VI.A1, 472-550.

KROLL, JOHN F., (2012), **The Monetary Background of Early Coinage**, 33- 42.

LIMC (1981-1999), **Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae**, Artemis & Winkler Verlag, Zürich, München, Düsseldorf.

LORBER, CATHARINE C. (2008), “Weight Standarts on Thracian Toreutics and Thraco-Macedon Coinages” **Revue belge de numismatique et de sigillographie 154**, 1-29.

LUND, HELEN S. (1992). **Lysimachus: A Study in Early Hellenistic Kingship**, Routledge, Londra, New York.

MARKOV, VASSIL (2008), “The Ancient Thracian Megalithic Sanctuary “Markov Kamak” at Tsarev Peak in Rila Mountain: Semantic and Functional Analysis” **Geoarchaeology and Archaeomineralogy** (ED. R. I. KOSTOV et al, Proceedings of the International Conference, 29-30 October 2008, St. Ivan Rilski, Sofya, 177-179.

MAY, JOHN M. F. (1950), **Ainos. Its History and Coinage, 474-341 BC**, Oxford University Press, Oxford.

MIHAILOV, GEORGI (1989) “The Inscriptions” **The Rogozen Treasure**, 48-71.

NANKOV, EMIL (2009), “The Circulation of Bronz Macedonian Royal Coins in Seuthopolis: A Re-appraisal” **SOMA 2007. Proceedings of the XIth Symposium of Mediterranean Archaeology, Istanbul Technical University, 24-29 April 2007 (BAR International Series 1900)**, (ED. ÇİĞDEM ÖZKAN AYGÜN) Archaeopress, Oxford, 270-276.

PAUNOV, EVGENI I. (2015), “Introduction to the Numismatics of Thrace, ca. 530 BCE-46 CE” **A Companion to Ancient Thrace**, Ed. VALEVA, JULIA et al., John Wiley & Sons, Pondicherry, 265-292.

PETER, ULRIKE, (1997), **Die Münzen der thrakischen Dynasten (5.-3. Jahrhundert v. Chr.): Hintergründe ihrer Prägung (Griechisches Münzwerk)**, Akademie Verlag, Berlin.

PROKOPOV, ILYA S. (2007), “Coin Circulation in South-West Thrace During the Period 6th-5th Century BC” **Thracia** 17, 343-352.

S. PSOMA, C. KARADİMA, D. TERZOPOULOU (2008), **The Coins from Maroneia and the Classical City at Molyvoti: A Contribution to the history of Aegean Thrace**, **Meletemata** 62, Atina.

PSOMA, SELENE (2012), “Greece and the Balkans to 360 BC” **The Oxford Handbook of Greek and Roman Coinage**, WILLIAM E. METCALF (ED.), Oxford University Press, Oxford, 157-172.

RABADJIEV, KOSTADIN (2015), “Religion” **A Companion to Ancient Thrace**, (2015), Ed. VALEVA, JULIA ve diğ., John Wiley & Sons, Pondicherry, 443-456.

THEODOSSIEV, NIKOLA (2005), Celtic Settlement in North-Western Thrace during the Late Fourth and Third Centuries BC: Some Historical and Archaeological Notes” **Celts on the Margin: Studies in European Cultural Interaction VII c BC – I c AD: Essays in Honor of Zenon Woźniak. Kraków 2004**, Institute of Archaeology and Ethnology of the Polish Academy of Science, Varşova.

SALADINO, VINCENZO (2013), **Il ritatto di Seuthes III**, **JDAI** 127/128, 125-206.

SCHAPS, DAVID (2004), **The Invention of Coinage and Monetization of Greece**, AnnArbor.

SCHÖNERT-GEISS, EDITH (1999), **Bibliographie zur antiken Numismatik Thrakiens und Moesiens** (Griechisches Münzwerk). Akademie Verlag, Berlin.

SCHÖNERT-GEISS, EDITH (1987), **Die Münzprägung von Maroneia**, Akademisches Verlag, Berlin.

THOMPSON, MARGARET (1968), “The Mints of Lysimachus” **Essays in Greek Coinage Presented to Stanley Robinson**, (ED.) C. M. KRAAY ve G. K. JENKINS, Clarendon Press, Oxford, 163-182.

YAĞIZ, OYA (2013), “Les Monnaies d’Héraion Teichos avec l’inscription HRAI” ed. M. H. SAYAR, **Eleventh International Congress of Thracology, Istanbul, 8th-12th November, 2010**.

YAĞIZ, OYA (yayına hazırlanıyor), **Tekirdağ Arkeoloji Müzesi Sikke Koleksiyonunda Yer Alan Doğu Thrak Krallarına Ait Sikkeler**.

YOUROUKOVA, YORDANKA (1976), **Coins of the Ancient Thracians**, (BAR Supplementary Series 4), British Archaeological Reports, Oxford.

TOPALOV, STAVRI (2005), **Catalogue of Early Thracian Tribal Coins of 6th-5th Century B.C.** Sofya.

ZVETKOVA, JULIA (2004), “Die Münzprägung der Thrakischen Chersones – Probleme der Chronologie und Periodisierung” **Numismatic and Sphragistic Contributions to the History of the Western Black Sea Coast (International Conference Varna, September, 12-15. 9. 2001) (Acta Musei Varnaensis 2)**, Ed. VALERI YOTOV ve IGOR LAZARENKO, 17-31, Zograf, Varna.

Sylloge Nummorum Graecorum, Great Britain, British Museum, Part 1: The Black Sea, 1993, Londra.

Sylloge Nummorum Graecorum, Denmark, Thrace Part 1: Taric Chersones - Thrace Mesembria, 1942, Kopenhag.

Elektronik Kaynaklar

Bibliothèque National de France

<http://www.bnf.fr/fr/acc/x.accueil.html>

Corpus Nummorum Thracorum

<http://www.corpus-nummorum.eu/>

Wildwinds Numismatic Portal - <http://www.wildwinds.com>

MOUSHMOV, NIKOLA (1912), **Ancient Coins of the Balkan Peninsula.**

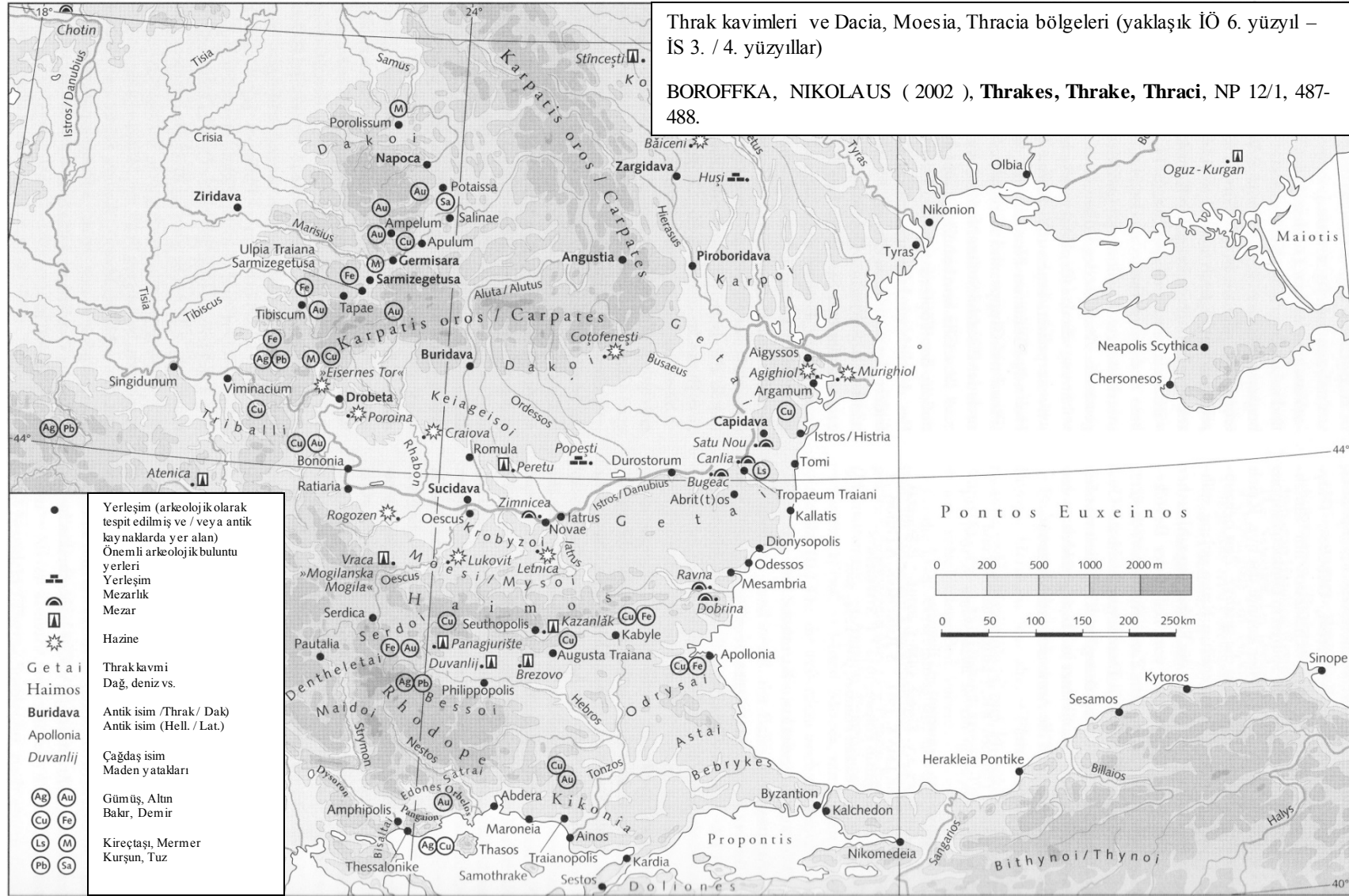
<http://www.wildwinds.com/moushmov/index.html>

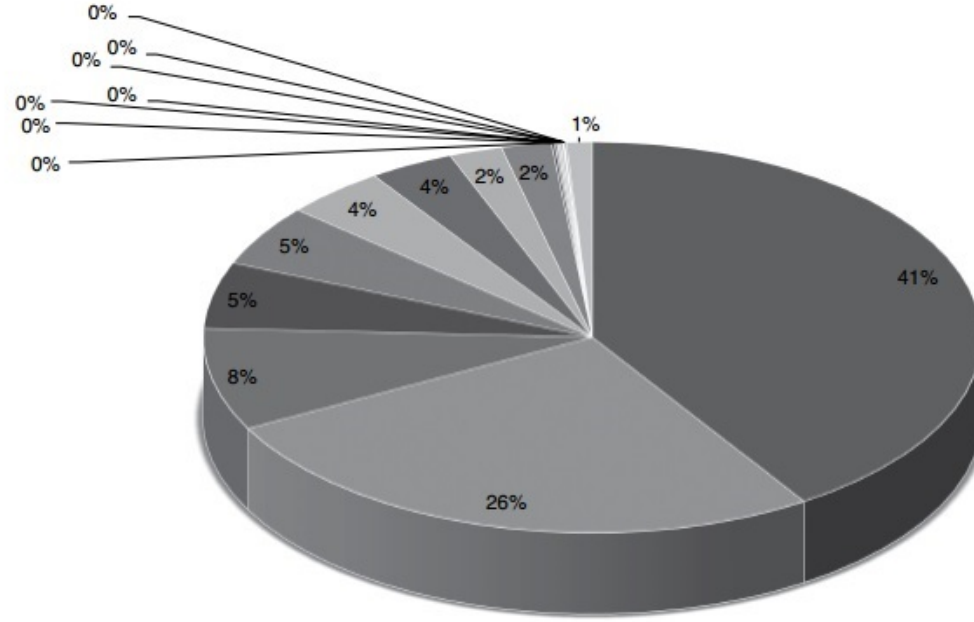

8-ÖZGEÇMİŞ

Hüseyin Burak Soy, 1979 yılında Eskişehir’de doğmuştur. Ortaöğretimini Eskişehir Anadolu Lisesi’nde tamamladıktan sonra, 2004 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü’nden Lisans derecesini almıştır. 2015 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Tarihi Yüksek Lisans Programı’nı tamamlamıştır. Halen Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Arkeoloji Bölümü’nde Araştırma Görevlisi (ÖYP) olarak görev yapmaktadır.

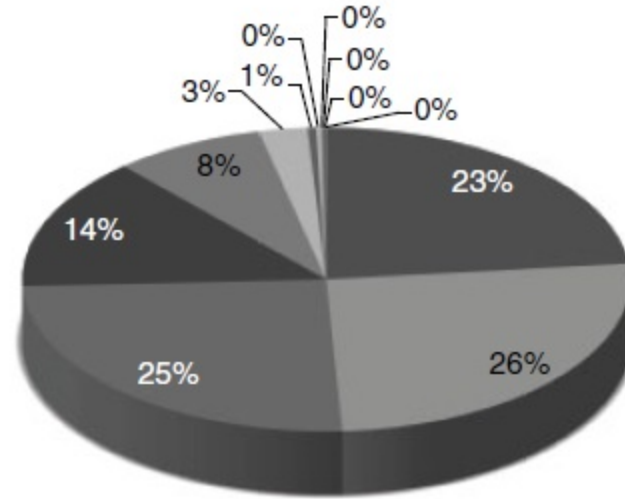

■ Thasos tetradrahmleri ya da Thasos tipi tetradrahmler – 11600	■ Roma Cumhuriyet Denarii – 7500
■ Atina "Yeni Stil" tetradrahmleri – 2400	■ Questor Aesillas tetradrahmleri – 1560
■ Byzantion ve Khalhedon tetradrahmleri – 1440	■ Birinci Makedon Bölgesi – 1200
■ Mesembria ve Odessos tetradrahmleri – 1000	■ Maroneia bronzları – 623
■ Makedon sikkelerinin Kelt taklidi – 590	■ Asya kistophorları – 36
■ Dyrrhachium ve Apollonia drakhmleri – 30	■ Abydos ve Tenedos tetradrahmleri – 40
■ Ptolemaios tetradrahmleri – 24	■ Ilium ve Alksandreia tetradrahmleri – 12
■ RRD'nin Dak imitasyonları???	■ Bronz Makedon sikkeleri – 23
■ Thrakrali sikkeleri (AR + AE) - 304	

Güney Thrakia'da sikkelerin dağılımı (Haimos ile Ege Denizi arası) EVGENI I. PAUNOV, **Introduction to the Numismatics of Thrace, ca. 530 BCE-46 CE**, Fig. 18.1.

■ Roma Cumhuriyet Denarii – 14500	■ Thasos tetradrachmleri - 16000
■ Makedonya Bölgeleri tetradrachmleri – 15600	■ Kelt taklidi drakhmi ve tetradrachmler – 8750
■ Dyrhachium ve Apollonia – 5000	■ Mesambria ve Odessus – 1600
■ Maroneia tetradrachmleri – 280	■ Lysimakhos tipi staterler – 175
■ Mithridates staterleri – 50	■ Dakimityonları RRD – 60
■ Atina "Yeni Stil" tetradrachmleri - 40	■ Kistophorlar - 4

Kuzey Thrakia'da (Haimos ve Tuna Nehri arasında) sikkelerin dağılımı

EVGENI I. PAUNOV, **Introduction to the Numismatics of Thrace, ca. 530 BCE-46 CE**, Fig. 18.2.

LEVHA 1

1

2

3

4

5

x2

LEVHA 2

6

x2

7

x2

8

9

10

x3

LEVHA 3

11

x3

12a

x2

12b

x2

13

x2

LEVHA 4

14

15

16

x2

17

x2

18

19

x2

20

x2

21

x2

22

23

24

x2

25

x2

26

x2

27

x2

28

x3

29

x3

30

x3

31

32

36

37

38

LEVHA 9

39

x2

40

x2

41

x2

43

43

LEVHA 10

44

x3

45

x2

1- Azmak - kil 'kült masası' h: 11 cm.
Hayvan başının boynuzları kayıp,
Hoddinott, 1981, res. 2.

2- Osijek, Eski Yugoslavya – altın bilezik u: 11.8
cm boynuz-ve güneş sembollerinin form ve
bezemede birleşimi, Hoddinott, 1981, res. 32.

3- Markovo – taş ocak ayağı h: 23 cm
Hoddinott, 1981, res. 63.

4- Lenitsa Definesi - gümüş levha h: 5 cm
Trak Atlısı'nın bilinen ilk gösterimi 5yy.-
erken 4.yy. Hoddinott, 1981, res. 106.

5- Stara Zagora gümüş phalera r: 17,8 cm
ortada Herakles ve Nemea Aslanı,
çevresinde mitolojik hayvanlar Hoddinott,
1981, res. 135.

6- Selanik Trak Hero'su mermer kabartması h: 1,
75 m, kentsel ibir kutsal alana ait olduğu
önerilmekte Hoddinott, 1981, res. 151.